

Κυρίες και Κύριοι, Αγαπητοί Συνάδελφοι

Η παρούσα εισήγηση έχει ως σκοπό, μεταξύ άλλων, να θέσει ένα ακόμη λιθαράκι στον προβληματισμό και στα ερωτήματα που απασχολούν κάθε εν ενεργεία δικαστικό λειτουργό, όταν επιλαμβάνεται υποθέσεων που άπτονται της λεγόμενης «μνημονιακής» νομοθεσίας.

Η προβληματική που τίθεται ως «υπόθεση εργασίας» και καταλήγει ως προσωπική μου άποψη, είναι ότι η -έως τώρα- αναδειχθείσα ως κρατούσα νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού, τελικώς φαίνεται να αποτελεί το «νομιμοποιητικό άλλοθι», άλλως, τη «σφραγίδα νομιμοποίησης» των επιλογών του «μνημονιακού» νομοθέτη. Ενός νομοθέτη εντελώς απογυμνωμένου από το συνταγματικό του ρόλο, αφού εν τοις πράγμασι δρα διεκπεραιωτικά, αφ' ενός κυρώνοντας διεθνείς συμβάσεις και άμεσα εφαρμοζόμενους ενωσιακούς κανόνες και αφ' ετέρου ψηφίζοντας -πολλάκις άνευ συζήτησης και διαβούλευσης, με τη διαδικασία του επείγοντος και του κατεπείγοντος- νομοθετήματα, κυρίως εφαρμοστικά, τα οποία έχουν επεξεργαστεί και διατυπωθεί από όργανα της ετέρας εξουσίας, της εκτελεστικής, μετά από διαβουλεύσεις οργάνων της με όργανα εκτός της ελληνικής επικράτειας. Η «σφραγίδα» αυτή έχει χορηγηθεί δια του δικανικού μανδύα της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων», η οποία στο παρελθόν έχει συνδεθεί με «διαίτερες» ιστορικές καταστάσεις και, τελικώς, φαίνεται να υποστηρίζει τη διαπιστούμενη τάση της σημαντικής «ενίσχυσης» της λειτουργίας της εκτελεστικής εξουσίας, έναντι των δύο άλλων εξουσιών, διαταράσσοντας έτσι, ανεπίγνωστα αν μη τι άλλο, τη συνταγματική ισορροπία μεταξύ των τριών αυτών εξουσιών.

Η υπόθεση εργασίας-άποψή μου αυτή, δεν διατυπώνεται ελαφρά τη καρδία ή αβασάνιστα, αλλά με γνώμονα την αγωνία, που είμαι βέβαιη ότι διατρέχει κάθε βαθμίδα δικαστικό λειτουργό, να αποδώσει δικαιοσύνη σε κομβικές, για τα ιστορικά δρώμενα, εποχές. Η απόδοση δικαιοσύνης, όμως, για τον Έλληνα δικαστή, σημαίνει διασφάλιση της λειτουργίας του κράτους δικαίου και προάσπιση των ατομικών και κοινωνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα του 1975, προς εξυπηρέτηση και μόνον της Κοινωνίας. Μπορεί, άραγε, να διασφαλισθούν τα παραπάνω, όταν το Υποσύστημα της Οικονομίας -αναδεικνυόμενο από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως υπέρτατη αξία, ενδεικτικώς με το

σύμφωνο δημοσιονομικής σταθερότητας-, έρχεται ως «επιθετική», επιβαλλόμενη από ομάδες συμφερόντων (βλ. δανειστές, αγορές, τραπεζίτες, «επενδυτές») πραγματικότητα, να υπερτερήσει έναντι του Συστήματος της Κοινωνίας; Είναι άραγε άνευ συνεπειών, το ότι στο ευρωπαϊκό περιβάλλον γίνεται κατά κόρον επίκληση των «εξαιρετικών περιστάσεων» από τα αποφασίζοντα όργανα [τα οποία, σημειωτέον, δεν έχουν εκλεγεί από τους λαούς των εθνών-κρατών που συναπαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση και είναι δοτά-διορισμένα] για την αναγκαιότητα επιβολής «μέτρων» που, αν μη τι άλλο, διαταράσσουν τις κοινωνικές ισορροπίες επί τα χείρω; Και, είναι άραγε άνευ συνεπειών, το ότι η «κατάσταση ανάγκης» αποτελεί κυρίαρχη πολιτική αναφορά, ενώ η «θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων», ως νομική πλέον έννοια, επανακάμπτει δραστικά στις μέρες μας; Και για να δώσω περαιτέρω ώθηση στον προβληματισμό -αφήνοντας σκόπιμα αναπάντητα τα ερωτήματα για τον καθένα μας- είναι άραγε ασύνδετα όλα αυτά με την καινοφανή προώθηση της ιδέας ότι το Ενωσιακό Δίκαιο υπερτερεί του Συντάγματος, ή με τις θεωρίες περί «μαρασμού των συνταγματικών διατάξεων», περί «οικονομικού συντάγματος» και περί «συνταγματοποίησης της ευρωπαϊκής νομοθεσίας» σε αντίθεση με το Σύνταγμα;

Με το σκεπτικό αυτό, η εισήγηση ξεκινάει αντίστροφα από τον τίτλο της, δηλαδή από την αδήριτη πραγματικότητα, την οποία θα μου επιτρέψετε να την προσεγγίσω με μια διαφορετική οπτική από αυτή του νομοθέτη, γνωρίζοντας ότι ίσως «ξενίσει», μιας και εκφεύγει του αυστηρά δικανικού πλαισίου, οπτική που όμως θεωρώ ότι έχει την ιδιαίτερη σημασία της. Η εισήγηση συνεχίζει με τη νομολογιακή αντιμετώπιση των επιλογών του νομοθέτη και τελειώνει με την προσέγγιση και ανάδειξη πτυχών και διαστάσεων της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων», στα πλαίσια της προβληματικής-υπόθεσης εργασίας-άποψης, που διατύπωσα ανωτέρω.

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

«Η θεωρία των «Εξαιρετικών Περιστάσεων», Η νομολογία για το Δημοσιονομικό συμφέρον ως δημόσιο συμφέρον και η Αδήριτη Πραγματικότητα»

ΜΕΡΟΣ Α΄ (ΠΡΩΤΟ)

ΣΚΙΑΓΡΑΦΩΝΤΑΣ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ, μετά από 6 έτη, ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ «ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗΣ» ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ή αλλιώς, η ΑΔΗΡΙΤΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Διανύουμε, ήδη, τον 7^ο χρόνο εφαρμογής της λεγόμενης «μνημονιακής» νομοθεσίας [1] στη Χώρα μας. Από το Μάρτιο του 2010 μέχρι σήμερα, οι κυβερνήσεις που ανέλαβαν τα ηνία διακυβέρνησης της Χώρας, κατ' επίκληση «των πρωτόγνωρων δυσμενών οικονομικών συνθηκών και της μεγαλύτερης δημοσιονομικής κρίσης των τελευταίων δεκαετιών» [2], λαμβάνουν το ένα «μέτρο» μετά το άλλο, με στόχο «την αποτροπή του κινδύνου κατάρρευσης της οικονομίας και χρεωκοπίας της Χώρας»[2].

Ας δούμε, λοιπόν, 6 χρόνια μετά, πόσο τα κατάφεραν. Και ας το δούμε, όχι υπό την οπτική των «δανειστών», όχι υπό την οπτική των «εταίρων», όχι υπό την οπτική όσων αποκόμισαν τα μέγιστα οφέλη [3], όχι υπό την οπτική της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας, ούτε υπό την οπτική του διοικητικού δικαστή, αλλά, υπό την οπτική του, κατά το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, «κυρίαρχου ελληνικού λαού», στο όνομα του οποίου αποφασίζονται και υλοποιούνται όλα αυτά τα μέτρα.

Αν θέλαμε, λοιπόν, να σκιαγραφήσουμε την κατάσταση αυτής της περιόδου, θα λέγαμε ότι χαρακτηρίζεται σε όλα τα επίπεδα [4], -κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό, πολιτειακό, αξιακό, γνωσιολογικό, περιβαλλοντικό, εθνικό, πολιτιστικό, ατομικό/προσωπικό, συλλογικό-, από βίαιες ανατροπές/προσαρμογές, με αποτελέσματα που, πλέον, είναι ορατά σε κάθε Έλληνα πολίτη. Ενδεικτικώς (και μόνον), χαρακτηρίζεται από : α) την τρομακτική συρρίκνωση των εισοδημάτων της πλειοψηφίας των κοινωνικών τάξεων της ελληνικής κοινωνίας, -πλήν ελαχίστων εξαιρέσεων- με μεγάλους «χαμένους», αφενός τους μισθοσυντήρητους και συνταξιούχους, -στους οποίους η συρρίκνωση, δια της μεθόδου των διαφόρων άμεσης και έμμεσης φύσης «περικοπών», είναι τέτοιας έντασης, που τείνει να αγγίξει το επίπεδο των μισθών και συντάξεων των χωρών του λεγόμενου πρώην «ανατολικού μπλοκ»- και αφετέρου, τους «μικρομεσαίους παραγωγούς» (του πρωτογενούς ή δευτερογενούς τομέα) και εμπόρους, ενώ η παραγωγική διαδικασία βρίσκεται σε κατάσταση συνεχούς ύφεσης [5], β) την εκτόξευση της ανεργίας σε επίπεδα σοκ για την μεταπολεμική Ελλάδα, αφού αυτή, έως το 2008

ανερχόταν σε ποσοστό 8% (390,2 χιλιάδες άνεργοι), έναντι ποσοστών 9,4% (465,7 χιλ.) το 2009, 11,3% (567,1 χιλ.) το 2010, 17,9% (881,8 χιλ.) το 2011, 24,5% (1.115,1 χιλ.) το 2012, 27,5% (1.330,4 χιλ.) το 2013, 26,5% (1.274,4 χιλ.) το 2014, 24,9% (1.197,0 χιλ.) το 2015 και με πρόσφατα στοιχεία του ΟΟΣΑ είναι η πρώτη χώρα με τη μεγαλύτερη ανεργία στον πλανήτη [6], γ) την φτωχοποίηση άνω του 1/3 των Ελλήνων, αφού ποσοστό 35,7% των συμπολιτών μας (περίπου 3.828.500 άτομα, επί μόνιμου πληθυσμού 10.810.280 ατόμων) ζούν κάτω από το κατώφλι της φτώχειας (475 € ανά μήνα) και σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ [7], δ) τη συρρίκνωση και την καταστροφή μεγάλου τμήματος της παραγωγικής διαδικασίας του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα/αποβιομηχάνιση μικρομεσαίου χώρου [8], ε) τη συρρίκνωση, αλλά και τη σημαντική ποιοτική υποβάθμιση των παροχών, σε τομείς που το κράτος είχε παραδοσιακά αυξημένο ρόλο (υγεία, παιδεία, πρόνοια), δηλαδή σε τομείς που το ίδιο το Σύνταγμα έχει αναδείξει ως ΠΥΛΩΝΕΣ προστασίας του Κράτους Δικαίου [9], ζ) τη συρρίκνωση του πληθυσμού, τη δημογραφική κατάρρευση της χώρας και την επισιτιστική ανασφάλεια των μαθητών [10] και η) τη μαζική καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων [11]

Αυτά αποτελούν την μία όψη του νομίσματος. Την ίδια στιγμή, η άλλη όψη του νομίσματος μας δείχνει ότι ο Έλληνας πολίτης στην εξαιτία αυτή, μεταξύ άλλων, κλήθηκε : α) να ανακεφαλαιοποιήσει τις ωφεληθείσες ελληνικές τράπεζες δύο φορές, αφού οι ανακεφαλαιοποιήσεις αυτές επιβάρυναν τον Έλληνα φορολογούμενο πολίτη με τη διόγκωση του «δημόσιου χρέους» [12], β) να καταβάλει για το «δημόσιο χρέος» το αστρονομικό ποσό των 440,7 δις ευρώ, για το διάστημα 2010-2014 [13], δηλαδή 215 δις ευρώ επιπλέον των δανείων ύψους 225 δις ευρώ (το οποίο δημόσιο χρέος, σημειωτέον έχει χαρακτηριστεί από πόρισμα της επιτροπής της Βουλής ως παράνομο, αθέμιτο, απεχθές [14] και ως μη εξυπηρετήσιμο, από έναν εκ των δανειστών μας, βλ. έκθεση του Δ.Ν.Τ. της 23/5/2016) [15], αν και μεσολάβησε το P.S.I. [16]), γ) στα πλαίσια της αποπληρωμής του χαρακτηρισθέντος από την Ελληνική Βουλή ως παράνομο, αθέμιτο και απεχθούς χρέους, να εκποιήσει τον δημόσιο πλούτο του, μεγάλο μέρος του οποίου «χαρακτηρίστηκε» ιδιωτική περιουσία του δημοσίου, μέσω του ΤΑΙΠΕΔ (ν. 3986/2011) και του λεγόμενου Υπερταμείου (άρθρα 184 επ. του ν. 4389/2016), αλλά και την καθαρά ιδιωτική

του περιουσία (βλ. μηχανισμούς πλειστηριασμών κατοικιών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων) και δ) να καταστεί από τους πολίτες της Ε.Ε. των 19, σε κείνους με τη μικρότερη φοροδοτική ικανότητα και αγοραστική δύναμη [17].

ΜΕΡΟΣ Β΄ (ΔΕΥΤΕΡΟ)

Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ του Συμβουλίου της Επικρατείας ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΤΑΚΤΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ και η αναγωγή της δημοσιονομικής ισορροπίας σε υπέρτερο δημόσιο συμφέρον.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας απασχολήθηκε με τη «μνημονιακή» νομοθεσία του πρώτου και δευτέρου μνημονίου, σε διάφορες αποφάσεις του. Αυτή, όμως, που αποτελεί ορόσημο για την πλειάδα των νομικών ζητημάτων που απασχόλησε, είναι η σε όλους μας οικεία πλέον, απόφαση της Ολομελείας, η **668/2012**, η οποία εκδόθηκε με αφορμή την φύση και λειτουργία του πρώτου μνημονίου (ν. 3833/2010 και ν. 3845/2010) και δημοσιεύθηκε στις 20-2-2012. Από μόνη της, η απόφαση αυτή αποτελεί πηγή νομολογιακού πλούτου για τα ζητήματα που πραγματεύθηκε, ανεξάρτητα αν κάποιοι διαφωνούν με τις λύσεις που δόθηκαν (κατά πλειοψηφία), μεταξύ των οποίων συγκαταλέγω και τον εαυτό μου.

Η απόφαση των 129 σελίδων χωρίζεται σε δύο μέρη, όπου στο πρώτο, έως τη σκέψη 15 παρατίθεται η πραγματική και νομική βάση [18], στις σκέψεις 15-20 θέματα παραδεκτού και στις σκέψεις 21-26 θέματα εννόμου συμφέροντος, ενώ στο δεύτερο μέρος (λοιπές σκέψεις έως και 43) αντιμετωπίζονται τα συνταγματικά ζητήματα [19].

Εν προκειμένω, θα σταθούμε στη θέση της πλειοψηφίας του ανωτάτου δικαστηρίου, αναφορικά με το ζήτημα των λεγόμενων «έκτακτων περιστάσεων» και της «δημοσιονομικής ισορροπίας ως δημόσιο συμφέρον», το οποίο και σχετίζεται άμεσα με την παρούσα εισήγηση. Το Ανώτατο Ακυρωτικό, στη σκέψη 35, υιοθέτησε την άποψη ότι η περικοπή αποδοχών των εργαζομένων στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και συνταξιοδοτικών παροχών, βάσει των νόμων 3833 και 3845/2010, αποσκοπεί στην «...αντιμετώπιση της κατά την εκτίμηση του νομοθέτη **άμεσης ανάγκης καλύψεως οικονομικών αναγκών της χώρας όσο και στη βελτίωση της μελλοντικής δημοσιονομικής και οικονομικής της κατάστασης**, δηλαδή

στην εξυπηρέτηση σκοπών, που συνιστούν κατ' αρχήν σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος και αποτελούν, ταυτοχρόνως, και σκοπούς κοινού ενδιαφέροντος των κρατών μελών της Ευρωζώνης, εν όψει της καθιερωμένης από τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποχρέωσης δημοσιονομικής πειθαρχίας και διασφάλισης της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ στο σύνολό της...» (σκέψη 35) [20].

Η άποψη αυτή, που διατυπώνεται στην ως άνω σκέψη, έχει αναγάγει το δημοσιονομικό συμφέρον της χώρας, υπό την παρούσα οικονομική συγκυρία, σε «σοβαρό λόγο δημοσίου συμφέροντος», αλλά και «ως σκοπό κοινού ενδιαφέροντος των κρατών μελών της Ευρωζώνης», ενόψει της καθιερούμενης από τη νομοθεσία της Ε.Ε. υποχρέωσης δημοσιονομικής πειθαρχίας και διασφάλισης της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ.

Η άποψη για το ότι πρέπει προεχόντως να λαμβάνεται υπόψη η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, η οποία σε «συνθήκες πλήρους δημοσιονομικού εκτροχιασμού» μπορεί να δικαιολογήσει απόκλιση από ορισμένες συνταγματικές διατάξεις, διατυπώθηκε ως μειοψηφία καταρχάς, στη ΣτΕ 693/2011, όπου αντικείμενο της δίκης ήταν η συνταγματικότητα της επιβολής έκτακτης εισφοράς, κατά το άρθρο 18 του ν. 3758/2009 [21] και στη ΣτΕ 1620/2011 [22], απόφαση του Στ' Τμήματος, με την οποία παραπέμφθηκε εκ νέου στην Ολομέλεια το ζήτημα της συμφωνίας του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί δικών του Δημοσίου (περί των τόκων) προς το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Με την τελευταία εκ των ως άνω αποφάσεων, το πρώτον ανάγεται ρητώς η διασφάλιση της δημοσιονομικής ισορροπίας του Κράτους σε αποχρώντα λόγο δημοσίου συμφέροντος. Η συνέχεια είναι γνωστή. Προηγήθηκε η ΟΛΣΤΕ 668/2012, όπου επιβάλλεται πλέον η νέα θεώρηση της εννοίας του δημοσίου συμφέροντος, ως περιλαμβανούσης εφεξής και το δημοσιονομικό συμφέρον νομική έννοια του δημοσιονομικού συμφέροντος, ως ειδική μορφή δημοσίου συμφέροντος, ακολουθεί η 25/2012 απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου [23], με την οποία κατ' ουσίαν υιοθετήθηκε η άποψη ότι η ρύθμιση του ύψους του τόκου σε 6% υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του κράτους και ακολούθησαν η ΟΛΕΣ 2333/2013 και η ΟΛΣΤΕ 2114/2014, επί του ίδιου θέματος [24]. Εξάλλου, οι σκέψεις της ΟΛΣΤΕ

668/2012, για την ως άνω νέα νομική σύλληψη, υιοθετούνται και από την απόφαση της 7-5-2013 του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [25].

Την υιοθέτηση του δημοσιονομικού συμφέροντος, ως λόγου δημοσίου συμφέροντος -λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων- που δικαιολογεί (συνταγματικά) τη λήψη διαφόρων μέτρων από το νομοθέτη, βλέπουμε σε μια σωρεία αποφάσεων του Ανωτάτου Ακυρωτικού. Χαρακτηριστικές είναι : η **ΟΛΣΤΕ 1972/2012** και οι **ΟΛΣΤΕ 3342-3345/2013** για την επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ του άρθρου 53 του ν. 4021/2011 (το οποίο χαρακτηρίζεται ως έκτακτο και περιορισμένου χαρακτήρα μέτρο), η **ΣΤΕ 2164/2012** για τον συμψηφισμό μη ληξιπρόθεσμων χρεών προς το Δημόσιο (άρθρο 83 του ΚΕΔΕ, ως ισχύει μετά το άρθρο 11 του ν. 3943/2011), η **ΣΤΕ 4467/2012**, η οποία κατά την επιδίκαση αποζημίωσης (κατ' επίκληση των διατάξεων των άρθρων 6 παρ. 1 και 13 της ΕΣΔΑ και 53 έως 58 του ν. 4055/2012), για την υπέρβαση του εύλογου χρόνου της δίκης έλαβε σοβαρά υπόψη της την παρούσα οικονομική συγκυρία για τον καθορισμό του ύψους της καταβλητέας αποζημίωσης. Ακολουθούν : Η **ΟΛΣΤΕ (Σε συμβούλιο) 9/2013**, με την οποία οι διατάξεις του άρθρου 326 παρ. 5 του ν. 4072/2012, για την υποχρέωση προσκόμισης εγγυητικής επιστολής, του δικαιούχου χρηματικής απαίτησης βάσει δικαστικής απόφασης, κρίθηκαν αναγκαίες, στα πλαίσια σειράς μέτρων, που έχουν θεσπισθεί την τελευταία τριετία και τα οποία αποβλέπουν στην επίτευξη καθορισμένων δημοσιονομικών στόχων για την εκμηδένιση του δημοσιονομικού ελλείμματος, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η δεινή δημοσιονομική κρίση, την οποία διέρχεται η Χώρα. Η **ΣΤΕ 1415/2013**, αναφορικά με τη μεταβίβαση στο ΤΑΙΠΕΔ εκτάσεως 489.560 τετρ. μέτρων στην περιοχή Κασσιόπης Κερκύρας, όπου κρίθηκε ότι οι διατάξεις του ν. 3986/2011 (άρθρα 1 και 2) εξυπηρετούν «σκοπούς υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος», όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση αυτού του νόμου) [26]. Η **ΣΤΕ 3765/2013**, για την παρακράτηση απαιτήσεων που εκχωρήθηκαν σε τρίτα πρόσωπα για την εξόφληση όχι μόνο των δικών τους οφειλών προς το Δημόσιο και το Ι.Κ.Α., αλλά και των οφειλών των προσώπων που τους μεταβίβασαν τις σχετικές απαιτήσεις, βάσει των ν. 1882/1990 και 2065/1992. Η **ΣΤΕ 1175/2014**, που έκρινε ότι οι επιβαλλόμενοι με το ν. 3833/2010 περιορισμοί στον αριθμό προσλήψεων μόνιμου προσωπικού επιβάλλονται

από τις έκτακτες δημοσιονομικές συνθήκες, πλήν όμως ανατράπηκε με την **ΟΛΣΤΕ 527/2015**. Οι **ΣΤΕ 2705/2014** και **ΟΛΣΤΕ 4741/2014** για τις περικοπές των αποδοχών των μελών των ΔΕΠ, βάσει της υποπαρ. Γ.1. της παρ. Γ' του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 και της ΥΑ οικ.2/83408/0022/2012 [27]. Η **ΟΛΣΤΕ 2307/2014**, με την οποία, οι διατάξεις της ΠΥΣ 6/2012 (που ρυθμίζει ζητήματα σχέσεων εργασίας, συλλογικής αυτονομίας και διαιτησίας), που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση των διατάξεων της παραγράφου 6 του άρθρου 1 του ν. 4046/2012 (δεύτερο μνημόνιο), κρίθηκαν συνταγματικές και σύμφωνες με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις διεθνείς συμβάσεις. Η **ΟΛΣΤΕ 3177/2014**, με την οποία κρίθηκε ότι οι διατάξεις των άρθρων 6, 7, 12, 13, 14, 16, 17, 28, 29 και 30 του ν. 4024/2011, σχετικές με μείωση των αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων και την κατάταξή τους (εν προκειμένω υπαλλήλων του Υπουργείου Οικονομικών), δεν αντίκεινται στα άρθρα 17, 25 παρ. 1, 103 του Συντάγματος, στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και στην αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης. Οι **ΟΛΣΤΕ 3404 - 3405/2014** για τις αποδοχές του επιστημονικού προσωπικού και των δικηγόρων της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς. Η **ΟΛΣΤΕ 3406/2014** για τις μειώσεις των αποδοχών του επιστημονικού προσωπικού και έμμισθων δικηγόρων της ΡΑΕ, βάσει της ΚΥΑ 2/17127/0022/2012, εκδοθείσας κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 22 παρ. 3 του ν. 4024/2011. Η **ΟΛΣΤΕ 3410/2014**, που αναφέρεται στις περικοπές κυρίων συντάξεων του άρθρου 2 του ν. 4024/2011 και η **ΣΤΕ 3663/2014** 7μελούς, για τη μείωση της επικουρικής σύνταξης που χορηγεί το Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Τραπεζοϋπαλλήλων, κατ' εφαρμογή του άρθρου 2 παρ. 4 του ν. 4024/2011, στις οποίες όμως τίθεται (εν μέρει) και το ζήτημα της ειδικής αιτιολόγησης με αναλογιστική μελέτη. Οι αποφάσεις για το PSI, δηλαδή για την αναγκαστική ανταλλαγή ομολόγων, με βάση τις διατάξεις του ν. 4050/2012, ήτοι οι **ΟΛΣΤΕ 1116, 1117/2014 1506, 1507, 2400, 2401/2014** (αφορούν ιδιώτες ομολογιούχους - επενδυτές, η δεύτερη αλλοδαπούς), **1506, 1507, 3006, 3007/2014** και **493/2015** (για ιδιώτες ομολογιούχους, Μη επενδυτές), **ΟΛΣΤΕ 3724/2014** (για τον Ενιαίο Δημοσιογραφικό Οργανισμό Επικουρικής Ασφάλισης Περίθαλψης), **ΟΛΣΤΕ 4747** και **4749/2014** (για τον ΕΒΕΑ, το ΤΕΙ Καβάλας και τον ΕΟΦ), **3009, 3010/2014/2014, 237-239/2015, 3471/2015** (για προμηθευτές φαρμάκων, υγειονομικού υλικού κ.λ.π. Νοσοκομείων). Η

ΟΛΣΤΕ 3962/2014, επί αίτησης ακύρωσης του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών για καταβολή της δαπάνης για ιατρική περίθαλψη μόνον αν παρέχεται από συμβεβλημένους με τον ΕΟΠΥΥ φορείς, βάσει της ΚΥΑ Φ.90380/25916/3294/2011, εκδοθείσας κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 30 παρ. 1 του ν. 3918/2011. Οι **ΟΛΣΤΕ 15 και 16/2015** για την κατάργηση θέσεων μόνιμου προσωπικού της Δημοτικής Αστυνομίας και τη θέση σε διαθεσιμότητα, βάσει του ν. 4172/2013. Οι **ΣΤΕ 1031-1034/2015**, αναφορικά με την περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών από τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης, ενώ η **ΣΤΕ 3783/2015** για τα επιδόματα εορτών και αδειάς των συνταξιούχων (προσβαλλόμενη η ΚΥΑ Φ80000/14254/1097/2010, που εκδόθηκε κατ' επίκληση της εξουσιοδοτικής διατάξεως της παρ. 15 του άρθρου τρίτου του ν. 3845/2010). Οι **ΟΛΣΤΕ 2287 έως και 2290/2015**, με τις οποίες κρίθηκε ότι οι διαδοχικές, μέχρι και το έτος 2011, περικοπές των κύριων και επικουρικών συντάξεων δεν αντίκεινται στις αρχές της αναλογικότητας και της προστατευομένης εμπιστοσύνης, καθώς και στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ, ενώ, αντίθετα, οι περικοπές που θεσπίστηκαν με τις μεταγενέστερες διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 1 του ν. 4051/2012 και πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ.ΙΑ.5 περ. 1 και υποπαρ.ΙΑ.6 περ. 3 του ν. 4093/2012, χωρίς τη σύνταξη μελέτης, κλονίζουν τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ γενικού συμφέροντος και περιουσιακών δικαιωμάτων των συνταξιούχων και παραβιάζεται το άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ. Οι **ΟΛΣΤΕ 2563, 2564, 2565/2015** για την ειδική εισφορά αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα, την έκτακτη εισφορά σε αντικειμενικές δαπάνες και το τέλος επιτηδεύματος, κατά τις διατάξεις των άρθρων 29, 30 και 31 του ν. 3986/2011. Οι **ΣΤΕ 2440/2015 και 3565/2015** για το μηχανισμό αυτόματων επιστροφών (clawback) δαπανών νοσηλείας, διαγνωστικών κέντρων και φυσικοθεραπείας, βάσει του άρθρου 11 του ν. 4052/2012 και του άρθρου 100 του ν. 4172/2013. Οι **ΣΤΕ 3447, 3448/2015, 3449 και 3450/2015** για το ποσό «επιστροφής» και «πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής» (rebate) του άρθρου 22 του ν. 4052/2012, που επεβλήθη στις φαρμακευτικές επιχειρήσεις, κατόχους των αδειών κυκλοφορίας των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων, που διατίθενται εξωνοσοκομειακά για χρήση των ασφαλισμένων. Η **ΟΛΣΤΕ 734/2016** για τις περικοπές του εφάπαξ βοηθήματος του Ταμείου Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων, δυνάμει του άρθρου 2 παρ. 6 του ν. 4024/2011 και του άρθρου

πρώτου, υποπαράγραφος ΙΑ. 5 περ. 2 του ν. 4093/2012. Εμμέσως, λαμβάνεται υπόψη η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας για την εξαγωγή κρίσης, στις **ΟΛΣΤΕ 2527/2013** (κρίση συνταγματικότητας του τέλους επιτηδεύματος, άρθρο 31 παρ. 5 του ν. 3986/2011) και **3914/2015** (κατάργηση της ΕΡΤ, άρθρο 66 παρ. 1 του ν. 4002/2011). Τέλος, με ενδιαφέρον αναμένεται και η απόφαση της Ολομελείας μετά την παραπεμπτική **ΣΤΕ 3930/2015**, αναφορικά με τη συνταγματικότητα των διατάξεων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 324 του ν. 4072/2012, βάσει των οποίων επετεύχθη η συμφωνία συμβιβασμού μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και Siemens.

ΜΕΡΟΣ Γ΄ (ΤΡΙΤΟ).

Η θεωρία των «εξαιρετικών περιστάσεων», άλλως «το δίκαιο της ανάγκης».

Ι. Εισαγωγικά

Πού στηρίζει το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο τη διάπλαση της «νέας» αυτής νομικής έννοιας; Στη θεωρία των «εξαιρετικών περιστάσεων» [28] ή «δίκαιο της ανάγκης» ή «κατάσταση ανάγκης».

Πριν, ωστόσο, προχωρήσω στην εξέταση της ως άνω θεωρίας, θεωρώ σκόπιμο να υπενθυμίσω ένα ουσιώδες θέμα, το οποίο φρονώ ότι δεν πρέπει να διαφεύγει από κανέναν μας, ούτε στιγμή :

Η έννοια της «κατάστασης ανάγκης» απαντάται, καταρχάς, στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου και δη στο ποινικό και στο αστικό δίκαιο. Ως τέτοια, έρχεται να δικαιολογήσει το αρχικά άδικο της θυσίας ενός «κατώτερου αγαθού», ώστε να «σωθεί ένα ανώτερο». Τόσο στο ποινικό, όσο και στο αστικό δίκαιο, η έννοια της «νομιμοποίησης», είτε με τη μορφή των λεγόμενων «δικαιολογητικών λόγων του τυποποιημένου εγκλήματος» είτε με τη μορφή της «παράβασης του κανόνα δικαίου», ενσωματώνεται στην έννοια της «νομιμότητας» και ταυτίζεται με αυτήν.

Στο χώρο του δημοσίου και διοικητικού δικαίου, το οποίο διακατέχεται από την «αρχή της νομιμότητας», η έννοια της «νομιμοποίησης» του δικαίου της ανάγκης γίνεται δεκτή μόνον στην αυστηρά προσδιορισμένη περίπτωση, που ρυθμίζεται από το άρθρο 48 του Συντάγματος. Έτσι, το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975 ως ισχύει, αποτελώντας τον υπέρτατο νόμο της Ελληνικής

Δημοκρατίας, στα πλαίσια της λειτουργίας του κράτους δικαίου, αναγνωρίζει, ΚΑΤ' ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΜΑΛΟΤΗΤΑ, μόνο ΜΙΑ και ΜΟΝΑΔΙΚΗ περίπτωση δικαίου της ανάγκης, αυτήν του άρθρου 48, για την «Κατάσταση Πολιορκίας» [29]. Η ratio της ρύθμισης αυτής είναι η αντιμετώπιση εξωτερικών κινδύνων εθνικής ασφάλειας (π.χ. περίπτωση απειλής πολέμου) ή εσωτερικών κινδύνων ανατροπής του δημοκρατικού πολιτεύματος (π.χ. απειλή δικτατορίας). Έτσι, με απόφαση της Βουλής, με πλειοψηφία των 3/5 του όλου αριθμού των βουλευτών, για 15 μέρες αρχικώς, που μπορεί να παραταθούν, αναστέλλεται μέρος του Συντάγματος και δη, η ισχύς κάποιων θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων. Πέραν αυτών των λόγων, η συνδρομή των οποίων σε κάθε περίπτωση αποτελεί αρμοδιότητα της Βουλής, δηλαδή της νομοθετικής λειτουργίας και ΔΕΝ ΕΛΕΓΧΕΤΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ, το Σύνταγμά μας ουδέν άλλο κίνδυνο αναγνωρίζει, που να επιτρέπει τη μη λειτουργία του. Ο δε κίνδυνος της οικονομικής κρίσης ή δημοσιονομικής κρίσης ή κρίσης χρέους, ήταν ήδη ΓΝΩΣΤΟΣ στο συντακτικό νομοθέτη του 1975. Η Νεώτερη Ελληνική Ιστορία μας διδάσκει ότι η Χώρα μας, από τη σύστασή της ως επίσημο κράτος το 1830, έχει διέλθει τέσσερις ανάλογες με τη σημερινή κρίσεις, που οδήγησαν σε τέσσερις επίσημες χρεωκοπίες. [30].

II. Η διάπλαση της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων» στη Γαλλία και η περιπτωσιολογική εφαρμογή της στη χώρα μας

Η επίκληση των «εξαιρετικών περιστάσεων», ως νομιμοποιητικός λόγος της εξουσίας, εισήλθε για πρώτη φορά στον πολιτικό λόγο στη Γαλλία με τους «φυσιοκράτες» του 18^{ου} αιώνα.

Ως νομική έννοια, βρίσκει τα πρώτα σπέρματα της δημιουργίας της στη νομολογία του Γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας (Conseil d' Etat). Αν και απαντάται και σε προγενέστερες αποφάσεις του δικαστηρίου [31], θεμελιώθηκε το 1918 και το 1919, με τις υποθέσεις των HEYRIES και Dames Dol et Laurent [32], ενώ έτυχε επεξεργασίας και συστηματοποίησης από τους θεωρητικούς του γαλλικού διοικητικού δικαίου M. Hauriou και G. Jeze και συνοψίζεται στην εισήγηση του Letourneur, Commissaire du Gouvernement στην απόφαση C.E. Laugier, 16 Avril 1948 [33]. Στην υπόθεση του HEYRIES, ο εν λόγω δημόσιος υπάλληλος απολύεται χωρίς να τηρηθεί στην περίπτωση του ο νόμος του 1905, που υποχρέωνε τη διοίκηση να προβεί σε κοινοποίηση

των στοιχείων του φακέλου. Η διοίκηση επικαλέστηκε ένα διάταγμα της 10^{ης} Σεπτεμβρίου του 1914, το οποίο δεν είχε κυρωθεί νομοθετικά, με το οποίο αναστάλη ο νόμος, προς αποφυγή τυχόν φαινομένων κατασκοπείας, λόγω του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Το Conseil d' Etat έκρινε ότι, λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων του πολέμου και προκειμένου να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής της συνέχειας της λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών, το διάταγμα -που υπό ομαλές συνθήκες θα ήταν παράνομο, αφού δεν μπορούσε να αναστείλει νόμο-, ήταν νόμιμο. Στην υπόθεση των Dames Dol et Laurent, όπου ο Λιμενάρχης της Toulon απαγόρευσε στις κατ' επάγγελμα εταιρίες (μεταξύ των οποίων και οι αιτούσες) να συχνάζουν στα κέντρα του λιμανιού της πόλης και να έρχονται σε επαφή με μέλη του γαλλικού πολεμικού ναυτικού, προκειμένου να αποφευχθεί περίπτωση κατασκοπείας. Το Conseil d' Etat έκρινε ότι, λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων του πολέμου, ήταν δικαιολογημένη μια τέτοια αστυνομική πράξη, προκειμένου να διασφαλισθεί η τάξη και η ασφάλεια.

Κατά τη γαλλική νομολογία και θεωρία, τα στοιχεία της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων» συνοψίζονται στα κάτωθι σωρευτικά συντρέχοντα χαρακτηριστικά : α) οι εξαιρετικές περιστάσεις προϋποθέτουν την απότομη επέλευση σοβαρών και απρόβλεπτων γεγονότων, β) η διοίκηση τελεί σε αδυναμία να εκπληρώσει νόμιμα τις αρμοδιότητές της, αν εφαρμόσει τους συνήθεις κανόνες της αρχής της νομιμότητας και γ) ικανοποιούνται οι ανάγκες του δημοσίου συμφέροντος, όπως αυτές προκύπτουν από τα δεδομένα της συγκεκριμένης στιγμής.

Η θεωρία αυτή, που στήριξε τη λεγόμενη «πολεμική νομολογία» του Γαλλικού ΣΤΕ, εμφανίζεται και σε μετέπειτα «ειρηνικούς» καιρούς, όπως π.χ. στην υπόθεση Marion του 1948 (όπου οι τοπικές αρχές, φοβούμενες τους αλλοδαπούς στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, εγκαταλείπουν την πόλη ακυβέρνητη και οι πολίτες συστήνουν δική τους επιτροπή, οι διοικητικές αποφάσεις της οποίας κρίθηκαν νόμιμες, λόγω των συνθηκών), στα γεγονότα του Μάη του 1968 (όπου, όμως -αν και κρίθηκαν εξαιρετικές οι περιστάσεις- δεν δικαιολογήθηκε η εξαίρεση υποψηφίων από τη διοίκηση, σε διαγωνισμό), στην περίπτωση της εκκένωσης του νησιού της Γουαδελούπης με απόφαση του Νομάρχη (που κρίθηκε νόμιμη), λόγω της έκρηξης του ηφαιστείου Soufriere το 1979, στην απόφαση του Νομάρχη να διαλύσει το δημοτικό

συμβούλιο στη Νέα Καληδονία το 1980, λόγω των επεισοδίων μεταξύ ομάδων πολιτών που ήταν υπέρ και κατά της ανεξαρτησίας κ.α. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται από το Γαλλικό ΣΤΕ, η εν λόγω δικαστικά και μόνο δρώσα θεωρία (υπό την έννοια ότι δεν βρίσκει έρεισμα ούτε στο νόμο, ούτε στο σύνταγμα), ισχύει η αρχή ότι, το εάν και πότε υπάρχουν εξαιρετικές περιστάσεις, είναι ένα θέμα που εξετάζεται κάθε φορά και συγκεκριμένα (question d' espece).

Στην ελληνική νομολογία, αντίθετα, η εν λόγω θεωρία, όπως ακριβώς διαπλάστηκε και διαμορφώθηκε από τη γαλλική νομολογία και θεωρία, δεν βρήκε ανάλογη ανταπόκριση. Πριν τη ΣΤΕ 668/2012, τη συναντάμε σε τέσσερις μόνον περιπτώσεις : α) στη ΣΤΕ 636/1932 (όπου κρίθηκε ότι μετά την ακύρωση του πίνακα εξετάσεων Ενωμοταρχών της Χωροφυλακής για το βαθμό του Ανθυπασπιστή, δεν υπήρχε υποχρέωση του Υπουργού των Στρατιωτικών να επαναλάβει τις εξετάσεις, επειδή συνέτρεχαν δυσχερείς οικονομικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες τελούσε ο δημόσιος προϋπολογισμός την εποχή εκείνη και η επανάληψη θα ήταν επιζήμια για το δημόσιο συμφέρον), β) στη ΣΤΕ 448/1939 (επί δικτατορίας Μεταξά, όπου με β.δ. διαλύθηκε το Κοινοτικό Συμβούλιο Καλαβρύτων και ανατέθηκε η διοίκηση της Κοινότητας σε τριμελή επιτροπή και κρίθηκε ότι η πράξη ήταν κυβερνητική, λόγω εξαιρετικών περιστάσεων, που εισήγαγαν οι αναγκαστικοί νόμοι 472/1937 και 1027/1938, αναφορικά με το σύστημα των ΟΤΑ και συνδέονταν με την άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής), γ) στη ΣΤΕ 1586/1946 (όπου το ΣΤΕ, χωρίς να αρνηθεί την επίκληση της θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων, έκρινε ότι η υπογραφή του β.δ/τος, με το οποίο αποστρατεύτηκε υποπλοίαρχος, από το Ναύαρχο, αντί του Υπουργού των Ναυτικών, δεν δικαιολογούνταν) και δ) στη ΣΤΕ 1041/1949 (όπου κρίθηκε ότι το διάταγμα απόλυσης διευθυντού Υπουργείου βάσει του αναγκαστικού νόμου 77786/1948 δεν ήταν νόμιμο, αν και λόγω της 30ετούς συνταγματικής αστάθειας και της κατά μακράς περιόδους έλλειψης ή απουσίας της Βουλής, θα μπορούσε να γίνει ανεκτή παρέκκλιση και να εν απουσία της Βουλής να εκδόσει ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση νομοθετικά διατάγματα ή αναγκαστικούς νόμους με προσωρινή ισχύ, εφόσον τούτο επιβάλλεται από απρόβλεπτη και εκδήλως επείγουσα, επιτακτική και αναπόφευκτη ανάγκη).

Ο λόγος της ελάχιστης περιπτώσιολογίας στην ελληνική νομολογία φαίνεται ότι έγκειται : α) στο γεγονός ότι στη Γαλλία -όπου ρόλο συνταγματικού δικαστηρίου έχει το Συνταγματικό Συμβούλιο (Conseil Constitutionnel), αρμόδιο για τον προληπτικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων- η Διοίκηση στο χώρο του γαλλικού δημοσίου δικαίου έχει, σε σχέση με την Ελλάδα, εντελώς διαφορετική λογική και εφαρμογή και β) στο γεγονός ότι στη χώρα μας, σε περιόδους ανωμαλών συνταγματικών καταστάσεων είχε υιοθετηθεί η πρακτική έκδοσης αναγκαστικών νόμων, που μείωσε την ανάγκη προσφυγής της διοίκησης σε δραστηριότητες που θα ήταν αντίθετες με την αρχή της νομιμότητας. Ήταν οι αναγκαστικοί νόμοι που προσάρμοζαν κάθε φορά το πλαίσιο της νομιμότητας στις εξαιρετικές πραγματικές συνθήκες, κατά τρόπο που δεν υπήρξε ανάγκη για τη διοίκηση να παρανομήσει απευθείας. Η διοίκηση εμφανιζόταν, μέσω των αναγκαστικών νόμων, ότι ενεργούσε μέσα στα πλαίσια του «νόμιμου» κράτους και στερούσε τους διοικούμενους από το δικαίωμα να προσφύγουν στο διοικητικό δικαστή, προκειμένου αυτός να κρίνει το σύννομο ή μη της διοικητικής δραστηριότητας.

Η θεωρία αναβιώνει μέσω της 668/2012, με ratio της «νομικής έννοιας» : α) τον κλονισμό της δημοσιονομικής ισορροπίας, β) το δημόσιο έλλειμμα-χρέος να ανάγεται σε πρωτοφανή επίπεδα και γ) την αντιμετώπιση του κινδύνου που τίθεται ως εθνικό διακύβευμα.

III. Οι «εξαιρετικές περιστάσεις» στο σήμερα, με το βλέμμα στραμμένο και στο χθες

Είναι κοινός τόπος ότι σήμερα, σε αρκετές χώρες του δυτικού κόσμου, παρατηρούμε την προώθηση της ιδέας για λήψη «έκτακτων μέτρων» ως απόρροια μιας «κατάστασης ανάγκης». Στις Η.Π.Α. και στη Γαλλία, τα έκτακτα αυτά μέτρα αντλούν την πολιτική τους νομιμοποίηση από την εμφάνιση της λεγόμενης «Τρομοκρατίας», ενώ στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δη στις «αδύναμες» χώρες της Ευρωζώνης, τα «έκτακτα μέτρα» αντλούν την πολιτική τους νομιμοποίηση από την εμφάνιση της λεγόμενης «Οικονομικής Κρίσης». Επειδή, όμως, τα «μέτρα» αυτά, όπου εφαρμόζονται, έρχονται σε σύγκρουση με θεμελιωμένα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, ανακύπτει έντονη η ανάγκη -προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι ταραχές και φαινόμενα άρνησης αποδοχής τους από το κοινωνικό σύνολο- για την, περαιτέρω, «νομιμοποίησή» τους από το δικαιοσύνη σύστημα κάθε έθνους-κράτους. Το

πρόβλημα ανακύπτει όταν το δικαιοῦκό αυτό σύστημα δεν επαρκεί. Και δεν επαρκεί, επειδή το κρατικό μοντέλο στα περισσότερα (ευρωπαϊκά) κράτη και στην Ελλάδα, μετά το β΄ παγκόσμιο πόλεμο, έχει δομηθεί ως «κράτος δικαίου», όπου η αρχή της νομιμότητας έχει σημαίνοντα ρόλο. Έτσι, ανακύπτει η ανάγκη για προσφυγή στην θέσπιση και ισχύ «εκτάκτου δικαίου», -πέραν του τυχόν προβλεπομένου από τα εθνικά συντάγματα.

Για παράδειγμα, στη Γαλλία, η εκεί Κυβέρνηση προωθεί συνταγματική ρύθμιση τέτοια, που να δύναται ο Πρόεδρος να αποφασίζει, χωρίς την παρεμβολή του νομοθετικού σώματος, για το αν υφίσταται ή όχι «κατάσταση ανάγκης». Και, τελικά, οι τέσσερις συνεχόμενες παρατάσεις από τη Γαλλική Βουλή, στο όνομα των τρομοκρατικών επιθέσεων, της «κατάστασης ανάγκης» και της διεύρυνσης των αστυνομικών εξουσιών στη Γαλλία, μόνο προβληματισμό μπορούν να εγείρουν, αναφορικά με τον τρόπο άσκησης και διάκρισης των τριών εξουσιών, μέσα στα πλαίσια λειτουργίας ενός δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στην Ελλάδα, η «δημοσιονομική κρίση» επέβαλε και επιβάλλει την υπερψήφιση από τη Βουλή εφαρμοστικών νομοθετημάτων «προδιαμορφωμένων», κατόπιν διαβουλεύσεων των υπουργών και των υπηρεσιακών τους παραγόντων με τα μέλη της Τρόικα και των τεχνικών τους επιτελείων ή τη συχνότατη κύρωση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου, κατ' επίκληση του άρθρου 44 παρ. 1 του Συντάγματος (σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικής, επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης, με την έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου). Ενόψει δε, του ότι η συνδρομή ή μη των έκτακτων αυτών περιστάσεων δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο, ως αναγομένη στη σφαίρα της πολιτικής ευθύνης των πολιτειακών οργάνων, που στην περίπτωση αυτή, ασκούν νομοθετική εξουσία (ΟΛΣΤΕ 2291/2015, 1250/2003, 3636/1989, 2289/1987), εμφανίζεται φανερά «ενισχυμένη», εν τοις πράγμασι, η τρίτη εξουσία, η εκτελεστική. Όμως, «οι έκτακτες περιστάσεις», με την πάροδο των ετών -ήδη διανύουμε τον έβδομο χρόνο εφαρμογής της «μνημονιακής» νομοθεσίας- χάνουν τον «προσωρινό» και «εξαιρετικό» τους χαρακτήρα και προσλαμβάνουν χαρακτήρα μόνιμο και διαρκή. Τα «μέτρα» ήρθαν, ως φαίνεται, για να μείνουν. Η παρατεταμένη αυτή «κατάσταση ανάγκης», όμως, αν και εμφανίζεται ότι αιτιολογείται «τυπικώς» με βάση το σύνταγμα, δεν είναι δυνατόν να συνεχίζεται επ' αόριστον, στα πλαίσια

λειτουργίας ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Και τότε είναι, που ανακλύπτει το ερώτημα : Υπάρχει αναγκαιότητα ενός «δικαίου ανάγκης» στο δημόσιο δίκαιο, καθ' υπέρβαση του ιδίου του δικαίου; Κάτι τέτοιο δεν νοείται στο δικαιοϊκό μας σύστημα. Μόλα ταύτα, η δικαστική εξουσία, αντί να προσφύγει στο μεθοδολογικό εργαλείο της αρχής της αναλογικότητας [34], πέραν τυχόν καλών προθέσεων, προσέφερε, δια του δικαστικού μανδύα της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων», την επιπλέον αυτή «νομιμοποίηση», αναγάγοντας τις έκτακτες συνθήκες σε δικαιοϊκό υπόβαθρο.

Με την υιοθέτηση της «θεωρίας των εξαιρετικών περιστάσεων» προβάλλεται ότι προστατεύεται αυτή η ίδια η ύπαρξη του Κράτους, ώστε, στη συνέχεια, να δύναται να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση, στοχεύοντας στην αποκατάσταση της σταθερότητας του συστήματος της χρηματοδότησης της οικονομίας. Ωστόσο, ισχύει πράγματι κάτι τέτοιο;

Τα ιστορικά γεγονότα μας δείχνουν ότι συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο.

Η «κατάσταση ανάγκης» είναι εκείνο το εργαλείο, δια του οποίου οι ολοκληρωτικές εξουσίες εγκαταστάθηκαν στην Ευρώπη.

Στην Ελλάδα, πριν τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου 1936 του Μεταξά, η τότε κυβέρνηση με το διάταγμα της 1^{ης} Μαρτίου του 1935 έθεσε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας και ανέστειλε την ισχύ συνταγματικών διατάξεων, για το λόγο ότι «επέκειτο κίνδυνος διασαλεύσεως της τάξεως» αν και το άρθρο 97 του τότε ισχύοντος Συντάγματος του 1927 επέτρεπε την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας, μόνο σε περιπτώσεις εμπολέμου καταστάσεως ή γενικής ένεκεν εξωτερικών κινδύνων επιστρατεύσεως και όχι σε περίπτωση εσωτερικών ταραχών. Έως τις 10-10-1935, οπότεν και επανήλθε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1864/1911, η χώρα κυβερνήθηκε με αναγκαστικούς νόμους, αφού «η νομοθετική εξουσία μέχρι της συγκλήσεως της εθνοσυνελεύσεως ασκείται υπό του προέδρου της δημοκρατίας υπ' ευθύνην της κυβερνήσεως». Ωστόσο και μετά την ως άνω ημερομηνία, αν και υπήρχε κυρίαρχο συντακτικό όργανο, η Ε' Εθνική Συνέλευσις, η τότε κυβέρνηση εξέδωσε σωρεία αναγκαστικών νόμων και συντακτικών πράξεων, χωρίς εξουσιοδότηση, οικειοποιούμενη τις νομοθετικές αρμοδιότητες, έως και το Μάρτιο του 1936, στρώνοντας έτσι το έδαφος στην κυβέρνηση Μεταξά να συγκεντρώσει de facto στα χέρια της τις νομοθετικές αρμοδιότητες, κυβερνώντας με

αναγκαστικούς νόμους, πολλοί από τους οποίους είχαν ήδη εκδοθεί, πριν τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου [35].

Πριν την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ, οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις της Βαϊμάρης προσέφευγαν συχνά στην «κατάσταση ανάγκης-κατάσταση εξαιρετικών μέτρων», σε σημείο που, πολύ πριν το 1933, η Γερμανία είχε ήδη πάψει να είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο Χίτλερ, μετά την εκλογή του, προβαίνει -ως πρώτη κυβερνητική πράξη- στη διακήρυξη μιας «κατάστασης έκτακτης ανάγκης», η οποία όμως ποτέ δεν είχε ανακληθεί. Τελώντας η χώρα σε «κατάσταση ανάγκης» και σε αναστολή των πολιτικών ελευθεριών, τα εγκλήματα των Ναζί ήταν «τυπικά» νόμιμα [36].

Στα δύο ανωτέρω επιλεγμένα από την ιστορία παραδείγματα, έχουμε βίαιη παρέμβαση των οργάνων της μίας εξουσίας (εκτελεστικής) στην άλλη (νομοθετική), η λειτουργία της οποίας καταλύεται στην πράξη. Ήταν η «κατάσταση ανάγκης» ή «οι εξαιρετικές περιστάσεις», που επέβαλαν την εγκατάσταση ολοκληρωτικών φαινομένων.

Στις μέρες μας, όμως, μια τέτοια «ωμή» επέμβαση της μίας εξουσίας στην άλλη, δεν θα μπορούσε να γίνει ανεκτή από τους έχοντες μνήμη λαούς. Γι αυτό και παρατηρείται «μετάλλαξη» του φαινομένου, με την εμφάνιση της φόρμας της αποκαλούμενης ως «σύγχυσης των ορίων των τριών εξουσιών», που δημιουργεί συνταγματική αταξία. Μια συνταγματική αταξία, προς ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, ιδίως όταν το επιβάλλουν οι εκάστοτε «εξαιρετικές περιστάσεις».

IV. «Νομιμοποίηση» και θεωρία των «εξαιρετικών περιστάσεων»

Η δικανική θέση της «εξαιρετικής κατάστασης» ή «εξαιρετικής περίπτωσης», φαίνεται να αποτελεί ένα άλμα στην πολιτική έννοια της «αναγκαιότητας», έννοια που σαφώς δεν αποτελεί μέρος του σώματος των διατάξεων του δημοσίου δικαίου, αλλά, ως προδικαιϊκή, ανατρέπει το οικοδόμημα του θετικού δικαίου. Γίνεται προσφυγή σε «πολιτική νομική αιτιολογία», που επιφέρει μεγαλύτερη σύγχυση στα όρια των τριών εξουσιών. Τούτο διότι, από το πεδίο της «νομιμότητας», η δικαστική εξουσία οδηγείται στο πεδίο της «νομιμοποίησης», ήτοι στο πολιτικό πεδίο. Είναι χαρακτηριστικό ότι εδώ ο δικανικός συλλογισμός έχει αντιστραφεί. **Δεν υπαγάγει το δικαστήριο το πραγματικό (τις έκτακτες, κατά την κρίση**

του, περιστάσεις) στον κανόνα δικαίου, αλλά το πραγματικό (οι έκτακτες περιστάσεις) ανάγεται σε δίκαιο.

Έτσι, όμως, φαίνεται ότι η δικαστική εξουσία «φλερτάρει» με τη θεωρία του «πραγματισμού», η οποία επιχειρεί να αποδείξει πώς η «απόφαση» ναι μεν δεν είναι απόρροια της αυτόματης υπαγωγής του πραγματικού στο νομικό, αλλά υπερβαίνοντας αυτό, οδηγείται στην ανατροπή των ορίων του νομικού πεδίου. Πρόκειται για τη θεωρία της λεγόμενης σχολής του «Ελεύθερου Δικαίου» ή του «ανοιχτού δρόμου» του Rudolf Jhering, η οποία αναζητεί τα κενά του νόμου για να τα συμπληρώσει με προσφυγή σε εξωδικαστικά στοιχεία, με κριτήριο την έννοια της «αποτελεσματικότητας», που είναι έννοια πολιτική και όχι με την προσφυγή στο ίδιο το Δίκαιο.

Πρόκειται, για την, κατά τον Βέμπερ, «εργαλειακή νομολογία», στο νομικό πεδίο [37]. Αυτή που προβαίνει σε στάθμιση συμφερόντων (με την έννοια των υλικών ή ηθικών επιδιώξεων, που είναι δεκτικές δικαστικής προστασίας), τα οποία γίνονται σεβαστά από το Κράτος, τους ιδιώτες και τις συλλογικότητες και που αυτή η στάθμιση είναι όλη η ουσία της παρέμβασης του δικαστή. Εδώ η δικανική συλλογιστική είναι μία εργασία ουδέτερη και αντικειμενική και η νομιμοποίηση στηρίζεται σε μία υλική, παρά τυπική αρχή. Αυτή η αρχή μπορεί να χαρακτηριστεί ως Αρχή της Χρηστικότητας, στο μέτρο που το συμφέρον του Κράτους επιβάλλει τον περιορισμό των ατομικών συμφερόντων, περιορίζοντας ταυτόχρονα θεμελιώδη δικαιώματα και η οποία αναλαμβάνει την πρόσδοση περιεχομένου στην έννοια «Δημόσιο συμφέρον», διευρύνοντας ιδιαίτερα τα όριά του, σε σημείο τέτοιο, που αυτό πλέον να καθίσταται το «Ιδιωτικό Συμφέρον του Δημοσίου» [38].

Όλες οι κινήσεις του νομικού πραγματισμού (όπως η κοινωνιολογική νομολογία και ο Αμερικάνικος «νομικός ρεαλισμός», η ελεύθερη έρευνα του Geny, η νομολογία των συμφερόντων και το κίνημα του ελεύθερου δικαίου στη Γερμανία) οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας τέτοιας εργαλειακής νομολογίας, αξιώνοντας μία αντιστοιχία ανάμεσα στην εφαρμογή του δικαϊκού κανόνα και στις συγκεκριμένες επιδιώξεις των ενδιαφερομένων για το «Δίκαιο», που ανακύπτουν από τη μία ή την άλλη φόρμα της κοινωνιοδικαϊκής ανάλυσης. Έτσι, η σύλληψη του «συμφέροντος» συμπυκνώνει μια σημαντική και κεντρική θέση. Για τη νομολογία του «συμφέροντος», κάθε δίκη αντιπροσωπεύει μία σύγκρουση συμφερόντων, δηλαδή μία σύγκρουση για

την ικανοποίηση ενός υλικού η ηθικού αγαθού, δυνάμενη ν' αποτελέσει αντικείμενο δικαστικής προστασίας. Αυτή η «σύλληψη» είναι απόρροια της ιδιωτικοποίησης του Δημοσίου. Συμπλέει δε, με την «αποφασιστική» νομιμοποίηση, ως δικαϊκό υπόβαθρο [39].

Οπότεν, ανακύπτει το ερώτημα : Σε μία χώρα, που ζει σε μία «κατάσταση παρατεταμένης ανάγκης» και που οι αστυνομικές πράξεις (βλ. Γαλλία) υποκαθιστούν τις δικαστικές αποφάσεις, τι θα μπορούσαμε να αναμένουμε; Όταν, μάλιστα, αυτή η «κατάσταση ανάγκης» καθίσταται και περιεχόμενο Δικαστικών Αποφάσεων (βλ. Ελλάδα), τότε ίσως θα έπρεπε να προβληματιστούμε ως δικαστές, για το αν έχουμε σπείρει το έδαφος για τη δικανική δημιουργία των προϋποθέσεων του «Κράτους Ασφάλειας», του λεγόμενου «Security State», κατά τους Αμερικανούς πολιτειολόγους ή του φαινομένου της Συνταγματικής Δικτατορίας «Constitutional Dictatorship»; [40].

Η λέξη «ασφάλεια», είτε ως έννοια αστυνομικού χαρακτήρα είτε ως έννοια οικονομικού χαρακτήρα, εισήλθε στο σύγχρονο πολιτικό λόγο και από εκεί διείσδυσε στο δικανικό, υπό τον μανδύα του «Δημοσίου συμφέροντος». Στο μοντέλο του Βρετανού Thomas Hobbes (Λεβιάθαν), με το οποίο μεταφέρονται εξουσίες στον «κυρίαρχο», προϋπόθεση είναι ο αμοιβαίος φόβος και ο πόλεμος όλων εναντίον όλων. Το παραδοσιακό κράτος είναι αυτό ακριβώς, που έρχεται να βάλει τέλος στον φόβο. Στο λεγόμενο «Κράτος Ασφάλειας», αυτό το σχήμα αντιστρέφεται. Το κράτος βασίζεται διαρκώς στο φόβο και πρέπει, με κάθε θυσία, να τον διατηρήσει, αφού από αυτόν αντλεί την ουσιαστική του νομιμοποίηση [36]. Όμως, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Φουκώ, η «κατάσταση ασφαλείας», άλλως «κατάσταση ανάγκης», δεν συνιστά ούτε «κράτος δικαίου», ούτε «πειθαρχημένη κοινωνία», αλλά κάτι διαφορετικό, είναι «Δίκαιο Πειθαρχίας». [41].

Μήπως με τη δικανική υιοθέτηση θεωριών, όπως αυτής των «εξαιρετικών περιστάσεων», διολισθαίνουμε τελικά, στη δημιουργία μίας συστημικής σχέσης μεταξύ «οικονομικής ανάγκης» και «κράτους ασφαλείας του κράτους»;

ΜΕΡΟΣ Δ΄ (ΤΕΤΑΡΤΟ).

Αντί επιλόγου

Κατά το άρθρο 87 παρ. 2 του Συντάγματος «Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος» και κατά το άρθρο 93 παρ. 4 αυτού «Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα».

Ο Έλληνας διοικητικός δικαστής οφείλει να διασφαλίζει τις θεμελιώδεις αξίες του κράτους δικαίου. Οφείλει να απονέμει δικαιοσύνη, με τη διαλεκτική και συνδυαστική ανάλυση όλων των ισχυόντων κανόνων Δικαίου, ιδίως αυτών που αποτελούν διαρκή έκφραση των μεγάλων συνταγματικών και διοικητικών αρχών (όπως της προστασίας των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων, της νομιμότητας, της χρηστής διοίκησης, της ασφάλειας δικαίου, της εξασφάλισης στον άνθρωπο της σταθερότητας και προβλεψιμότητας των όρων αξιοπρεπούς διαβίωσης και συμβίωσης, της δικαστικής ανεξαρτησίας). **Αν τούτο ισχύει σε περιόδους «ομαλότητας», κατά τη γνώμη μου, σε περιόδους «κρίσεων», προσχηματικών ή μη, καθίσταται ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟ [34].**

Παραπομπές

[1]. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ (καθόσον πολλά μέτρα έχουν περιληφθεί σε διατάξεις νόμων άσχετων με το περιεχόμενό τους και δεν είναι δυνατόν να εντοπισθούν, παρά μόνο με πολύωρη και συστηματική μελέτη κάθε νομοθετήματος ετών 2010-2016, βλ. πχ. άρθρο 52 παρ. 2 του ν. 4305/2014, παράταση ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης του άρθρου 29 του ν. 3986/2011) ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ (χωρίς σε αυτή να περιλαμβάνονται τα κατ' εξουσιοδότηση εκδοθέντα και εφαρμοστικά νομοθετήματα) :

N. 3833/2010 (ΦΕΚ Α 40/15.3.2010) Προστασία της εθνικής οικονομίας - Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης

N. 3845/2010 (ΦΕΚ Α' 65/06.05.2010) Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη - μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. [Α' Μνημόνιο]

N. 3863/2010 (ΦΕΚ Α' 115/15.7.2010) Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις (άρθρο 38)

N. 3864/2010 (ΦΕΚ Α' 119/21.07.2010) Περί ιδρύσεως Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

N. 3865/2010 (ΦΕΚ Α (άρθρο 11)

N. 3899/2010 (ΦΕΚ Α 212/ 17-12-2010) Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας

N. 3985/2011 (ΦΕΚ Α' 151/01.07.2011) ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ 2012-2015.

N. 3986/2011 (ΦΕΚ Α' 152/01.07.2011) Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015.

N. 4002/2011 (ΦΕΚ Α 180 22.8.2011) Τροποποίηση της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου - Ρυθμίσεις για την ανάπτυξη και τη δημοσιονομική εξυγίανση - Θέματα αρμοδιότητας Υπουργείων Οικονομικών, Πολιτισμού και Τουρισμού και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (άρθρο 2)

N. 4021/2011 (ΦΕΚ Α' 218/03.10.2011) Ενισχυμένα μέτρα εποπτείας και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων - Ρύθμιση θεμάτων χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα - Κύρωση της Σύμβασης - Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τροποποιήσεων της και άλλες διατάξεις (άρθρο 53)

N. 4024/2011 (ΦΕΚ Α 226/27-10-2011) Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο - βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015 (άρθρα 1 και 2)

N. 4025/2011 (ΦΕΚ Α 228 2.11.2011) Ανασυγκρότηση Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρα Αποκατάστασης, Αναδιάρθρωση Ε.Σ.Υ. και άλλες διατάξεις

N. 4038/2012 (ΦΕΚ Α' 14/02/02/2012) Επείγουσες ρυθμίσεις που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015

N. 4047/2012 (ΦΕΚ Α 31 23.2.2012) Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγοντα μέτρα εφαρμογής του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015 και του Κρατικού Προϋπολογισμού έτους 2011» και της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις κατεπειγόντων θεμάτων εφαρμογής του ν. 4024/2011 «Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο - βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015» και των Υπουργείων Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Εσωτερικών, Οικονομικών, Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015» και άλλες διατάξεις.

N. 4046/2012 (ΦΕΚ Α' 28/14.02.2012) Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομία. [Β' Μνημόνιο]

Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου 6 της 28.2.2012 (ΦΕΚ Α 38 28.2.2012) Ρύθμιση θεμάτων για την εφαρμογή της παρ. 6 του άρθρου 1 του ν. 4046/2012.

N. 4051/2012 (ΦΕΚ Α 40/29-2-2012) Ρυθμίσεις συνταξιοδοτικού περιεχομένου και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις εφαρμογής του Μνημονίου Συνεννόησης του ν. 4046/2012

N. 4052/2012 (ΦΕΚ Α' 41/01/03/2012) Νόμος αρμοδιότητας Υπουργείων Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για εφαρμογή του νόμου «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» και άλλες διατάξεις.

N. 4092/2012 (ΦΕΚ Α' 220/08.11.2012) Κύρωση της από 6 Σεπτεμβρίου 2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Τροποποίηση του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 3 του νόμου 3986/2011 «Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012 - 2015» (Α' 152), όπως ισχύει» (Α' 174), της από 7 Σεπτεμβρίου 2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατάργηση ελάχιστου ποσοστού Ελληνικού Δημοσίου σε ΕΛΠΕ, ΔΕΗ, ΟΠΑΠ, ΟΔΙΕ, ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ, ΕΛΤΑ, Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Αλεξανδρούπολης, Βόλου, Ελευσίνας, Ηγουμενίτσας, Ηρακλείου, Καβάλας, Κέρκυρας, Λαυρίου, Πατρών και Ραφήνας, καθώς και κατάργηση του άρθρου 11 του ν. 3631/2008 (Α' 6), (Α' 175)» και άλλες διατάξεις.

N. 4093/2012 (ΦΕΚ Α 222/12.11.2012) Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016.

N. 4110/2013(ΦΕΚ Α 17 23.1.2013) Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις.

N. 4111/2013 (ΦΕΚ Α΄ 18/25.01.2013) Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του ν. 4093/ 2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης Υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής Τόκων Ομολόγων», παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων» και άλλες επείγουσες διατάξεις.

N. 4127/2013 (ΦΕΚ Α΄50/28/02/2013) Έγκριση της επικαιροποίησης του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016

N. 4128/2013 (ΦΕΚ Α 51/28.2.2013) Κύρωση της από 18 Δεκεμβρίου 2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας» και άλλες διατάξεις.

N. 4132/2013 (ΦΕΚ Α΄ 59/07.03.2013) Κατεπείγουσες ρυθμίσεις του Υπουργείου Υγείας και άλλες διατάξεις.

N. 4152/2013 (ΦΕΚ Α 107 9.5.2013) Επείγοντα μέτρα εφαρμογής των νόμων 4046/2012, 4093/2012 και 4127/2013.

N. 4254/2014 (ΦΕΚ Α΄85/07/04/2014) Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις.

N. 4263/2014 (ΦΕΚ Α΄ 117/14/05/2014) Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2015-2018.

N. 4305/2014 (ΦΕΚ Α΄ 237/31/10/2014) Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, τροποποίηση του ν. 3448/2006 (Α΄ 57), προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας, ρυθμίσεις θεμάτων Εισαγωγικού Διαγωνισμού Ε.Σ.Δ.Δ.Α. και άλλες διατάξεις (άρθρο 52 παρ. 2, παράταση επιβολής ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης του άρθρου 29 του ν. 3986/2011).

N. 4323/2015 (ΦΕΚ Α΄ 43/27-4-2015) Κύρωση της από 20 Απριλίου 2015 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγουσα ρύθμιση για τη μεταφορά ταμειακών διαθεσίμων των Φορέων Γενικής Κυβέρνησης προς επένδυση στην Τράπεζα της Ελλάδος» (Α΄ 41)

N. 4334/2015 (ΦΕΚ Α 80 16.7.2015) Επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Ε.Μ.Σ.)

N. 4335/2015 (ΦΕΚ Α 87 23.7.2015) Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4334/2015 (Α΄ 80).

N. 4336/2015 (ΦΕΚ Α 94/14.08.2015) Συνταξιοδοτικές διατάξεις - Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης. [Γ΄ Μνημόνιο]

N. 4337/2015 (ΦΕΚ Α΄ 129/17/10/2015) Μέτρα για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

ΠΡΑΞΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (ΦΕΚ Α 127 8.10.2015) Ρύθμιση κατεπιγόντων θεμάτων των Υπουργείων Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Υποδομών Μεταφορών και Δικτύων και Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

N. 4339/2015 (ΦΕΚ Α΄ 133/29.10.2015) Αδειοδότηση παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης - Ίδρυση συνδεδεμένης με την Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. ανώνυμης εταιρίας για την ανάπτυξη δικτύου επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής - Ρύθμιση θεμάτων Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ. Τ.) - Εθνική Επικοινωνιακή Πολιτική, Οργάνωση της Επικοινωνιακής Διπλωματίας - Σύσταση Εθνικού Κέντρου Οπτικοακουστικών Μέσων και Επικοινωνίας και Μητρώου Επιχειρήσεων Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης - Τροποποίηση διατάξεων του Ν. 4070/2012 (Α΄ 82) και άλλες διατάξεις.

N. 4340/2015 (ΦΕΚ Α 134/1.11.2015) Για το πλαίσιο ανακεφαλαιοποίησης των πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις του Υπουργείου Οικονομικών.

N. 4342/2015 (ΦΕΚ Α 143 9.11.2015) Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 «Για την ενεργειακή απόδοση, την τροποποίηση των Οδηγιών 2009/125/ΕΚ

και 2010/30/ΕΕ και την κατάργηση των Οδηγιών 2004/8/ΕΚ και 2006/32/ΕΚ», όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2013/12/ΕΕ του Συμβουλίου της 13ης Μαΐου 2013 «Για την προσαρμογή της Οδηγίας 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας» και άλλες διατάξεις.

Ν. 4346/2015 (ΦΕΚ Α 152 20.11.2015) Επείγουσες ρυθμίσεις για την εφαρμογή της Συμφωνίας Δημοσιονομικών Στόχων και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις.

Ν. 4354/2015 (ΦΕΚ Α 176 16.12.2015) Διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, μισθολογικές ρυθμίσεις και άλλες επείγουσες διατάξεις εφαρμογής της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Ν. 4366/2016 (ΦΕΚ Α' 18 15.2.2016) Κύρωση: α) της από 24.12.2015 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρύθμιση κατεπειγόντων θεμάτων των Υπουργείων Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Υγείας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Οικονομικών» (Α' 182) και β) της από 30.12.2015 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρύθμιση κατεπειγόντων θεμάτων των Υπουργείων Οικονομικών, Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Εθνικής Άμυνας, Υγείας και Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού και της ΕΡΤ Α.Ε.» (Α' 184) και άλλες διατάξεις .

Ν. 4389/2016 (ΦΕΚ Α' 94 27.5.2016) Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις.

Ν. 4387/2016 (ΦΕΚ Α' 85 12.5.2016) Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας - Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού-συνταξιοδοτικού συστήματος - Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις.

Ν. 4399/2016 (ΦΕΚ Α' 117 22.6.2016) Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας - Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις.

[2]. Τα εντός εισαγωγικών, αποτελούν κοινό τόπο ή αναφορά, με ποικιλότητα διατύπωσης, σε αρκετές εισηγητικές εκθέσεις της σχετικής νομοθεσίας.

[3]. <http://www.ieo-imf.org/ieo/pages/CompletedEvaluation267.aspx>

[βλ. την από 8 Ιουλίου του 2016 έκθεση του Ανεξάρτητου Γραφείου Αξιολόγησης (Independent Evaluation Office - I.O.E.) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου – ΔΝΤ (International Monetary Fund)]

βλ. Publication της 10/8/2015 του Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung Halle (IWH) [Halle Institute for Economic Research (IWH) – Member of the Leibniz Association] : Germany's Benefit from the Greek Crisis, κατά την οποία, η Γερμανία έχει μπορέσει να πραγματοποιήσει εξοικονόμηση δημοσιονομικών πόρων ύψους περίπου 100 δισεκατομμυρίων ευρώ από την έναρξη της ελληνικής κρίσης το 2010, ήτοι πάνω από 3% του ΑΕΠ της και Doku 2015 Die Story im Ersten : Die Spur der Troika [09.03.15] Neu

[4]. Η παράθεση αυτών γίνεται τυχαία, χωρίς πρόθεση υπερκερασμού της σπουδαιότητας κανενός εξ αυτών, σε σχέση με τα υπόλοιπα

[5]. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η σωρευτική μείωση του συνολικού εισοδήματος την περίοδο 2009-2014 ανέρχεται σε 73,6 δις ευρώ (248,7-175,1) ή 29,6%.

Το Ακαθάριστο Διαθέσιμο Εισόδημα = Συνολικό Εισόδημα – (Φόροι + Ασφαλιστικές Εισφορές).

Το 2009 : 248,7 – (12,6 + 35,8) = 200,3 δις ευρώ.

Το 2014: $175,1 - (10,5 + 30,6) = 134,1$ δις ευρώ.

Οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές το 2009 αποτελούν το $48,3/248,7 = 19,4\%$ του συνολικού εισοδήματος.

Οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές το 2014 αποτελούν το $41,6/175,1 = 23,75\%$ του συνολικού εισοδήματος.

Δηλαδή σε μείωση του συνολικού εισοδήματος κατά $29,6\%$, αυξήθηκε η επιβάρυνση από φόρους και εισφορές κατά $4,35\%$.

-Σύμφωνα με στοιχεία της ΓΣΕΕ, την περίοδο 2010-2012, τα εισοδήματα περικόπηκαν κατά 15% σε σταθερές τιμές.

-Σύμφωνα με στοιχεία της Γ.Γ.Π.Σ, το φορολογικό έτος 2015, 5.370.677 φορολογούμενοι με πηγή εισοδήματος μισθούς και συντάξεις δήλωσαν από μισθωτές υπηρεσίες ποσό 56 δις ευρώ, έναντι 81,8 δις ευρώ, που είχαν δηλώσει 5.681.066, το οικ. έτος 2011 (για το έτος αυτό υπάρχουν στατιστικά αναλυτικά στην ιστοσελίδα

www.gsis.gr/gsis/info/gsis_site/PublicIssue/Statistics.html) για τα επόμενα έτη στην ιστοσελίδα www.publicrevenue.gr/kpi/public/e1_daily_stats/

-βλ. και στατιστικά μισθών/εργασίας σε http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs/el

και εθνικούς λογαριασμούς και ΑΕΠ σε http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/el

-βλ. εξέλιξη των ζωτικών δεικτών οικονομίας (κύκλου εργασιών και όγκου βιομηχανίας, λιανικού εμπορίου, χονδρικού εμπορίου, σε συνεχή πτώση την εξαετία 2010-2016) [http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/DKT24/-](http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/DKT24/)

π.χ. ο Δείκτης κύκλου εργασιών βιομηχανίας τον Ιούνιο του 2016 ήταν μειωμένος κατά $9,4\%$, σε σχέση με τον αντίστοιχο του Ιουνίου του 2015, που ήταν μειωμένος κατά $12,4\%$ σε σχέση με τον αντίστοιχο του Ιουνίου του 2014

[6]. Τα στοιχεία της ανεργίας 2008 – 2015 έχουν ληφθεί από παλαιότερους πίνακες της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και από το «Η Ελλάς με αριθμούς» της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής

<https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

-Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (OECD), η Ελλάδα έχει τη μεγαλύτερη ανεργία στον πλανήτη και δεύτερη η Νότια Αφρική, ενώ ακολουθούν η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Σλοβακία, η Ιταλία, ενώ στην 7^η θέση της λίστας βρίσκεται η ευρωζώνη (σαν σύνολο των 19 χωρών που την απαρτίζουν) και στη 12^η θέση αυτής της λίστας ανεργίας βρίσκεται η Ευρωπαϊκή Ένωση (σαν σύνολο των 28 χωρών που την απαρτίζουν) (published 1/2016).

[7]. Στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ από τις Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα (9/2016), με βάση τα οποία, η Ελλάδα είναι η δεύτερη φτωχότερη χώρα στην ευρωζώνη (πρώτη η Λετονία) και τρίτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (πρώτη η Βουλγαρία, δεύτερη η Λετονία).

Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κατά την οποία η χώρα μας συγκαταλέγεται ανάμεσα στις πέντε πρώτες χώρες, όπου η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός σημείωσαν τη μεγαλύτερη αύξηση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Βλ. και έκθεση ΟΟΣΑ economic survey of Greece 2016, <http://www.oecd.org/greece/economic-survey-greece.htm>

Η Ελλάδα κατέχει την τέταρτη θέση μεταξύ 35 χωρών του ΟΟΣΑ, χειρότερα και από την Τουρκία στο θέμα της φτώχειας

[8]. ΕΛΣΤΑΤ Η Ελληνική Οικονομία, 8 Ιανουαρίου 2016, http://www.statistics.gr/documents/20181/1518565/greek_economy_08_01_2016.pdf/93e18c81-c751-4ce7-87f5-36cd9c335348

[9]. Οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία υποχώρησαν τα τελευταία χρόνια και υπολείπονται του 5% του ΑΕΠ της χώρας, όταν ο Ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι 8-9% του ΑΕΠ (βλ. κρατικοί προϋπολογισμοί ετών 2010-2015 και http://ec.europa.eu/health/index_en.htm)

Με το ν. 4336/2015 (άρθρο 3, Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, 2.5.3.i) προβλέπεται μείωση δαπανών για την πρόνοια κατά 0,5% ΑΕΠ σε ετήσια βάση (δηλ. μείωση 920.000.000 ευρώ κάθε χρόνο)

βλ. και έκθεση του Ιουνίου του 2016 της Τράπεζας της Ελλάδος, Νομισματική Πολιτική, σελίδες 87 - 96 «Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας, οικονομική κρίση και επιπτώσεις στην υγεία του πληθυσμού»

[10] ΕΛΣΤΑΤ <http://www.statistics.gr>, από τον πίνακα Φυσική Κίνηση του Πληθυσμού στην Ελλάδα, όπου αύξηση θανάτων και μείωση των γεννήσεων (θάνατοι 111.099 το 2011, 116.668 το 2012, 111.794 το 2013, 114.088 το 2014, 121.292 το 2015, γεννήσεις αντίστοιχα 106.428, 100.371, 94.134, 93.429, 92.405, μείωση του πληθυσμού κατά 88.144 πρόσωπα, ενώ οι θάνατοι είναι περισσότεροι από τις γεννήσεις, γεγονός πρωτόγνωρο για τα ελληνικά στατιστικά δεδομένα)

Αύξηση στις γεννήσεις νεκρών εμβρύων κατά 21% (2010-2012) και αύξηση περιγεννητικής θνησιμότητας ανά 1000 γεννήσεις κατά 0,15% (2012-2013).

Έρευνα του Ινστιτούτου Προληπτικής Περιβαλλοντικής και Εργασιακής Ιατρικής, κατά την οποία το 57% των μαθητών που φοιτούσαν το 2015-2016 σε 247 σχολεία (20.528 μαθητές) και σιτίστηκαν από το πρόγραμμα Διατροφή, έχουν επισιτιστική ανασφάλεια, ενώ για το 2016 ενδιαφέρον ένταξης στο πρόγραμμα εκδήλωσαν 2.100 σχολεία με 260.000 περίπου μαθητές, που αντιστοιχούν σε ποσοστό 19% του συνόλου των μαθητών της Ελλάδας

[11]. Έκθεση του ανεξάρτητου εμπειρογνώμονα του ΟΗΕ για το εξωτερικό χρέος και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κ. Juan Pablo Bohoslavsky, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16032&LangID=E>

[12]. Τα στοιχεία που παρατίθενται έχουν παρθεί από τον Οργανισμό Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (Ο.Δ.ΔΗ.Χ), Υπουργείο Οικονομικών, Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Στις 31/12/2001 το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ανερχόταν στα 146 δις ευρώ. Από την 1/1/2002 (ημερομηνία ένταξης της Ελλάδας στο ευρώ) και έως τις 31/12/2009, ανήλθε στα 300,876 δις ευρώ ή 126,7% του ΑΕΠ (ήτοι, μέσα σε 7 χρόνια το χρέος υπερδιπλασιάστηκε, ενώ τα τακτικά έσοδα του κράτους το 2009 ήταν περί τα 45 δις ευρώ, οι εισαγωγές 15 δις ευρώ, οι εισπράξεις από υπηρεσίες σχεδόν 27 δις ευρώ και τα τοκοχρεωλύσια που πληρώθηκαν, ανήλθαν σε πάνω από 109 δις ευρώ). Το 2010 το χρέος ανήλθε σε 330,372

δισ ευρώ ή 146,2% του ΑΕΠ, το 2011 έφτασε στα 356,003 δισ ευρώ ή στο 172% του ΑΕΠ, το 2012 έφθασε τα 304,814 δισ ευρώ (παρά την αναδιάρθρωση με το PSI) ή στο 159,4% του ΑΕΠ, το 2013 ανήλθε σε 319,215 δισ ευρώ ή στο 177% του ΑΕΠ, το 2014 στα 317,177 δισ ευρώ ή στο 178,8% του ΑΕΠ, το 2015 στα 311,252 δισ ευρώ ή στο 179,5% και στις 30/6/2016 ανήλθε στα 328,3 δισ ευρώ

Σημ. Η πρώτη ανακεφαλαιοποίηση των Τραπεζών ήταν ύψους 40 δισ και δόθηκαν στο Ελληνικό Δημόσιο προνομιούχες μετοχές αντίστοιχης ονομαστικής αξίας, οι οποίες, το πρώτο τρίμηνο του 2014 είχαν χρηματιστηριακή αξία 25 δισ και το δεύτερο τρίμηνο του 2015 είχαν χρηματιστηριακή αξία 6 δισ

[13]. Εισηγητική έκθεση του Προϋπολογισμού του 2016, που κατατέθηκε από τον Υπουργό των Οικονομικών το Νοέμβριο του 2015 στη Βουλή των Ελλήνων, Κεφάλαιο 4, Δημόσιο Χρέος-Εγγυήσεις. Υποκεφάλαιο 4. Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους Κεντρικής Διοίκησης, Πίνακες 4.6 και 4.7 σελ. 132

Για το διάστημα 2010 – 2014 έχουν καταβληθεί 163,9 δισ ευρώ για δαπάνες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους και 276,8 δισ ευρώ για εξοφλήσεις βραχυπρόθεσμων τίτλων

[14]. Το Πόρισμα της Επιτροπής Αλήθειας Δημοσίου Χρέους για το Τρίτο Μνημόνιο

<http://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=b365c14f-224d-4d9b-9286-a52700a9dfff>

[15]. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/.../cr16130.pdf>

Στις 23 Μαΐου 2016, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δημοσίευσε Έκθεση για τη βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους της Ελλάδας, με τίτλο «Greece: Preliminary Debt Sustainability analysis-Updated Estimates and Further Considerations», όπου αναφέρει ότι είναι μη εξυπηρέτησιμο

[16]. PSI : Πρόκειται για την αναδιάρθρωση του κρατικού χρέους, στην οποία συμπεριελήφθησαν τίτλοι ονομαστικής αξίας 200 δισ € και έγινε με αντικατάσταση του μεγαλύτερου μέρους των υφιστάμενων κατά το Μάρτιο του 2012 ομολογιακών τίτλων εκδόσεως ή εγγυήσεως του Ελληνικού Δημοσίου, με νέους τίτλους εκδόσεως του ίδιου του Δημοσίου και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), μειωμένης της ονομαστικής αξίας κατά 53,5%, η οποία ανταλλαγή υλοποιήθηκε δυνάμει εκτελεστών πράξεων, που εκδόθηκαν σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου πρώτου του ν. 4050/2012. Ωστόσο, για να γίνει η απομείωση των 106 δισ, το Ελληνικό Κράτος αναγκάστηκε να δανειστεί εκ νέου 137 δισ ευρώ από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και το ΔΝΤ, προς τούτο και δεν θεωρείται ότι επέφερε κανένα από τα αποτελέσματα για τα οποία λήφθηκε ως μέτρο, αξιολογείται δε αρνητικά σήμερα [βλ. και Έκθεση ΔΝΤ, 16/3/2012, Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Νο 65, βλ. μελέτη του European School of Management and Technology (ESMT), Rocholl, J., and A. Stahmer (2016). Where did the Greek bailout money go? ESMT White Paper No. WP-16-02)].

[17]. Τα ληξιπρόθεσμα χρέη στις Δ.Ο.Υ. ανερχόταν το 2009 σε 30 δισ και το Μάιο του 2016 σε 88,88 δισ ευρώ (στοιχεία από τη Γενική Γραμματεία

Δημοσίων Εσόδων της 12/7/2016), που αναλογεί περίπου στο 50% του ΑΕΠ, αύξηση δηλαδή σε ποσοστό 196%. Αντίστοιχα, στα 16,6 δις διαμορφώθηκαν οι ληξιπρόθεσμες οφειλές προς τα ασφαλιστικά ταμεία τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 2016 (στοιχεία του Κέντρου Είσπραξης Ανεξόφλητων Οφειλών, ΚΕΑΟ)

-Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, τα οποία συνδέονται με την φοροδοτική ικανότητα, κατά το 2011 τα συνολικά φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα, έφθασαν στο 31% του ΑΕΠ, συμπεριλαμβανομένων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, στο 33,7% το 2012, στο 36,4% του ΑΕΠ το 2013.

[18]. Σκέψη 6:Συνθήκη Λισαβόνας, σκέψη 7:Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, σκέψη 8:Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, σκέψη 9:ιστορικό αναζήτησης έκτακτης δανειακής στήριξης της Ελλάδας από τους εταίρους, σκέψη 10:ν. 3833/2010, σκέψη 11:δηλώσεις των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των χωρών-μελών της ευρωζώνης για τη χρηματοδοτική στήριξη της Ελλάδας, σκέψη 12:Μνημόνιο Συνεννόησης του ν. 3845/2010, σκέψη 13:ν. 3845/2010, σκέψη 14:δανειακή σύμβαση διευκόλυνσης, σκέψεις 15-20:θέματα παραδεκτού.

[19]. Σκέψεις 27-29 και 32-33 (μειοψηφίες):αναφορικά με τη συνταγματικότητα και τη διαδικασία ψήφισης του μνημονίου, αλλά και τη νομική του φύση, σκέψεις 30 και 31 (μειοψηφία):αναφορικά με την εξουσιοδότηση που παρασχέθηκε στον Υπουργό των Οικονομικών για την εκπροσώπηση του Ελληνικού Δημοσίου και τη σύναψη των εκ του μνημονίου υποχρεώσεων, σκέψεις 34-36 (με μειοψηφίες συγκλίνουσες και μη):αναφορικά με τη παραβίαση ή μη του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και του άρθρου 17 του Συντάγματος, σκέψεις 37-41 (με μειοψηφίες συγκλίνουσες και μη):αναφορικά με την αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5 Συντ.), με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.), σκέψη 42:αναφορικά με την εξουσιοδοτική διάταξη της παραγράφου 15 του άρθρου τρίτου του ν. 3845/2010, σκέψη 43:αναφορικά με την παραβίαση των συνταγματικών διατάξεων του άρθρου 5 παρ. 1, περί οικονομικής ελευθερίας, 22 περί συλλογικών συμβάσεων και 23 περί συνδικαλιστικής ελευθερίας.

[20]. (Σκέψη 35) «...Τα μέτρα δε αυτά, λόγω της φύσεώς τους, συμβάλλουν αμέσως στην περιστολή των δημοσίων δαπανών. Εν όψει τούτων, με τα δεδομένα, που, κατά τον νομοθέτη, συνέτρεχαν κατά τον χρόνο θεσπίσεως των επιμέσων μέτρων, **τα μέτρα αυτά δεν παρίστανται, κατ' αρχήν, απρόσφορα, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη των επιδιωκόμενων με αυτά σκοπών, ούτε μπορεί να θεωρηθούν ότι δεν ήταν αναγκαία, λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι η εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα μέτρα για την αντιμετώπιση της υπ' αυτού διαπιστωθείσης κρίσιμης δημοσιονομικής καταστάσεως υπόκειται σε οριακό μόνον δικαστικό έλεγχο.** Περαιτέρω, ... αβασίμως προβάλλεται ότι ο νομοθέτης παρέλειψε να εξετάσει προ της λήψεως των συγκεκριμένων μέτρων, το ενδεχόμενο υιοθετήσεως εναλλακτικών λύσεων, ηπιότερων, ... διότι, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτεθέντα, **η αντιμετώπιση της : «(σκέψη 35) ... αποσκοπεί τόσο στην αντιμετώπιση της κατά την εκτίμηση του νομοθέτη άμεσης ανάγκης καλύψεως οικονομικών αναγκών της χώρας όσο και στη βελτίωση της μελλοντικής δημοσιονομικής και οικονομικής της καταστάσεως, δηλαδή στην εξυπηρέτηση σκοπών, που συνιστούν κατ' αρχήν σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος και αποτελούν, ταυτοχρόνως, και σκοπούς κοινού ενδιαφέροντος των κρατών μελών της Ευρωζώνης, εν όψει της καθιερωμένης από τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ενώσεως υποχρεώσεως δημοσιονομικής πειθαρχίας και διασφαλίσεως της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ στο σύνολό της.** Τα μέτρα δε αυτά, λόγω της φύσεώς τους, συμβάλλουν αμέσως στην περιστολή των δημοσίων δαπανών. Εν όψει τούτων, με τα δεδομένα, που, κατά τον νομοθέτη, συνέτρεχαν κατά τον χρόνο θεσπίσεως των επιμέσων μέτρων, **τα μέτρα αυτά**

δεν παρίστανται, κατ' αρχήν, απρόσφορα, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη των επιδιωκομένων με αυτά σκοπών, ούτε μπορεί να θεωρηθούν ότι δεν ήταν αναγκαία, λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι η εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα μέτρα για την αντιμετώπιση της υπ' αυτού διαπιστωθείσης κρίσιμης δημοσιονομικής καταστάσεως υπόκειται σε οριακό μόνον δικαστικό έλεγχο. Περαιτέρω, ... αβασίμως προβάλλεται ότι ο νομοθέτης παρέλειψε να εξετάσει προ της λήψεως των συγκεκριμένων μέτρων, το ενδεχόμενο υιοθέτησεως εναλλακτικών λύσεων, ηπιότερων, ... διότι, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτεθέντα, **η αντιμετώπιση της δυσμενούς οικονομικής καταστάσεως της Χώρας και, περαιτέρω, η δημοσιονομική εξυγίανση αυτής δεν στηρίζεται μόνον στην μείωση των δαπανών μισθοδοσίας των εργαζομένων στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και των δαπανών των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών, αλλά στη λήψη και άλλων μέτρων, οικονομικών, δημοσιονομικών και διαρθρωτικών, η συνολική και συντονισμένη εφαρμογή των οποίων εκτιμάται από το νομοθέτη ότι θα συμβάλει στην έξοδο της Χώρας από την κρίση και στη βελτίωση των δημοσιονομικών της μεγεθών, κατά τρόπο δυνάμενο να διατηρηθεί και στο μέλλον, δηλαδή μετά την πάροδο της τριετίας, στην οποία, κατ' αρχήν αποβλέπει το περιλαμβανόμενο στο Μνημόνιο πρόγραμμα.** ... Εξ άλλου, απορριπτέος τυγχάνει και ο προβαλλόμενος με την κρινόμενη αίτηση ισχυρισμός ότι, κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας, δεν προσδόθηκε προσωρινός χαρακτήρας στα επίμαχα μέτρα. Και τούτο διότι, ανεξαρτήτως του αν από την εν λόγω αρχή απορρέει τέτοιου είδους απαίτηση, πάντως, με το σύνολο των μέτρων, που έχει λάβει ο νομοθέτης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και τα επίμαχα, επιδιώκεται, όπως έχει ήδη εκτεθεί, **όχι μόνον η αντιμετώπιση της, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη, οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, αλλά και η εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών, κατά τρόπο που θα διατηρηθεί και στο μέλλον.** Περαιτέρω, με τα επίμαχα μέτρα, τα οποία αναφέρονται σε κατάργηση ή μείωση ορισμένων μόνον επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών ... **εξασφαλίζεται, κατ' αρχήν, ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις του, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη, συντρέχοντος εν προκειμένω γενικού συμφέροντος και την ανάγκη προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων και συνταξιούχων,** ... Περαιτέρω, με τα ανωτέρω δεδομένα δεν συντρέχει περίπτωση παραβιάσεως ούτε του προστατεύοντος την ιδιοκτησία άρθρου 17 του Συντάγματος, ανεξαρτήτως αν η ιδιοκτησία κατά το εν λόγω άρθρο έχει ή όχι την αυτή έννοια με την κατά το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου περιουσία, αλλά ούτε και της αρχής της προστατευομένης εμπιστοσύνης, εφ' όσον δεν κατοχυρώνεται από καμία συνταγματική ή άλλη διάταξη δικαίωμα ορισμένου ύψους αποδοχών ή συντάξεων και δεν αποκλείεται κατ' αρχήν η διαφοροποίηση αυτών **αναλόγως με τις συντρέχουσες εκάστοτε συνθήκες.** ... Περαιτέρω, ο λόγος ακυρώσεως περί παραβιάσεως του προστατεύοντος την ανθρώπινη αξία άρθρου 2 του Συντάγματος, ... είναι απορριπτέος ... διότι η συνταγματική αυτή διάταξη, όπως, κατά τα προεκτεθέντα, και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου, δεν κατοχυρώνει δικαίωμα ορισμένου ύψους αποδοχών ή συντάξεως, εκτός αν συντρέχει περίπτωση διακινδυνεύσεως της αξιοπρεπούς διαβιώσεως....».[σημειώνεται ότι η υπογράμμιση έχει τεθεί κατ' εκτίμηση].

[21]. ΣτΕ 693/2011 σκέψη 7 «... Το Σύνταγμα ρυθμίζει καταρχήν τα της λειτουργίας του Κράτους υπό ομαλές συνθήκες. Και έχει μιν προβλέψει ειδικές ρυθμίσεις για την περίπτωση που συμβούν ορισμένες συγκεκριμένες έκτακτες καταστάσεις, όπως στο άρθρο 48 για την περίπτωση πολέμου, ούτε, όμως, από το κείμενό του, ούτε από τις σχετικές συζητήσεις στην Αναθεωρητική Βουλή προκύπτει ότι υπήρξε οποιαδήποτε πρόβλεψη για την περίπτωση **διαφαινόμενου πλήρους δημοσιονομικού εκτροχιασμού.** Εν όψει αυτών, το άρθρο 78 παρ. 2 του Συντάγματος, που απαγορεύει την αναδρομική επιβολή «φόρου ή άλλου οποιουδήποτε οικονομικού βάρους», παρά την γενικόλογη αναφορά και σε «έκτακτες συνθήκες» που έγιναν κατά την ψήφισή του, δεν αντιμετώπισε και, συνεπώς, δεν αποκλείει, σε μια τέτοια περίπτωση, την αναδρομική επιβολή έκτακτης εισφοράς στους πλουσιότερους

πολίτες. Πέραν τούτου, το Συμβούλιο της Επικρατείας, όποτε τίθεται θέμα επιβολής έκτακτης εισφοράς, κρίνει παγίως ... Μια πάγια νομολογία του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Χώρας επί συνταγματικού θέματος, ύστερα, μάλιστα, από παραπομπή του στην Ολομέλεια λόγω σπουδαιότητας, οδηγός τόσο για τον νομοθέτη, όσο και για τους πολίτες, δεν πρέπει να ανατρέπεται χωρίς σημαντικό λόγο, γιατί προκαλεί πλήγμα στην ασφάλεια του δικαίου για την οποία το Δικαστήριο αυτό υφίσταται, τέτοιο δε λόγο δεν πρέπει να αποτελεί μόνη η, χωρίς οποιαδήποτε μεταβολή των συνθηκών, διαφορετική γνώμη των εκάστοτε ανωτάτων δικαστών. ... Συνεπώς, θεμιτά επιβλήθηκε με τον Ν. 3758/2009 (Α' 68/5.5.2009) έκτακτη εισφορά επί των εισοδημάτων του οικονομικού έτους 2008, όπως εν προκειμένω. **Άλλωστε, η για τόσο σοβαρούς δημοσιονομικούς λόγους επιβολή έκτακτης εισφοράς επί εισοδημάτων προϋποθέτει**, κατά την έννοια της συνταγματικής διατάξεως, ότι είναι από πριν εφικτός ο υπολογισμός του ποσού που θα συγκεντρωθεί, πράγμα αδύνατο αν, όπως υποστηρίζεται, ανατρέχει μόνο στο προηγούμενο της επιβολής της ημερολογιακό έτος όταν, όπως εν προκειμένω, η σχετική ανάγκη ανακύπτει τους πρώτους μήνες του χρόνου οπότε δεν έχει καν ολοκληρωθεί η υποβολή των σχετικών δηλώσεων (πρβλ. ΣτΕ 1317/1979-Ολομ.)».

Η μειοψηφία, όχι όμως όπως είχε διατυπωθεί ως άνω, έγινε πλειοψηφία στην ΟΛΣΤΕ 1685/2013 σκέψη 11 «Επειδή, η κατά τις ανωτέρω διατάξεις του ν. 3758/2009 έκτακτη οικονομική εισφορά, επιβλήθηκε, όπως αναφέρεται στη σχετική αιτιολογική έκθεση, ως μέτρο αναγκαίο **για την αντιμετώπιση των συνεπειών τής οικονομικής κρίσης**, έτσι ώστε «να συνεισφέρουν περισσότερο τα υψηλότερα εισοδήματα», το δε ύψος της καθορίζεται, κατά τα προεκτεθέντα, στον ίδιο το νόμο, σε συγκεκριμένα ποσά που βαίνουν αυξανόμενα σε αντιστοιχία με κλιμάκια - υψηλών πράγματι (άνω των 60.000 ευρώ)- καθαρών εισοδημάτων, όπως αυτά έχουν προκύψει για το οικονομικό έτος 2008 από τους οικείους τίτλους και ανεξάρτητα εάν είναι ή όχι φορολογητέα κατά τη νομοθεσία περί φορολογίας τού εισοδήματος. Υπό τα δεδομένα αυτά, όπως παγίως έχει κριθεί **σε ανάλογες περιπτώσεις επιβολής εκτάκτων εισφορών** (ΣτΕ 1317, 1318/1979, Ολομ., 3098, 3653/1981, 3202/1982, 116, 2209, 3515/1983, 357/1984, επταμ., 3639/1984, 797, 2729/1986), η εν λόγω εισφορά δεν έχει ως αντικείμενο τα πιο πάνω εισοδήματα του οικονομικού έτους 2008, ώστε να τίθεται ζήτημα αναδρομικής φορολόγησής τους κατά την έννοια του άρθρου 78 του Συντάγματος. Απλώς, τα εισοδήματα αυτά, **εν όψει και του ότι, όταν ανέκυψε η έκτακτη, λόγω της κρίσεως, δημοσιονομική ανάγκη**, και επιβλήθηκε η επίμαχη εισφορά με τον δημοσιευθέντα στο ΦΕΚ Α' 68/5.5.2009 ως άνω νόμο, δεν είχε καν ολοκληρωθεί η υποβολή των σχετικών δηλώσεων, για το οικονομικό έτος 2009, θεωρήθηκαν - ευλόγως - από το νομοθέτη ως τα πλέον πρόσφατα ασφαλή στοιχεία διαγνώσεως της αυξημένης φοροδοτικής ικανότητας στην οποία απέβλεψε, απετέλεσαν, δηλαδή, το κριτήριο και, συνακόλουθα, τη βάση επιβολής της έκτακτης εισφοράς, έτσι ώστε και το ποσό που θα συγκεντρωνόταν να μπορεί να προϋπολογισθεί, και να επιβαρυνθούν με την εισφορά οι κατά τεκμήριο πλουσιότεροι πολίτες. Υπό τα δεδομένα δε αυτά, το εν λόγω κριτήριο δεν παρίσταται απρόσφορο ούτε αντίθετο με την αρχή της φοροδοτικής ικανότητας και δεν αντίκειται, συνεπώς, στο Σύνταγμα....»

[22]. ΣτΕ 1620/2011 (σκέψη 8). Επειδή, σύμφωνα με την παρατιθέμενη στην προηγούμενη σκέψη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας και του ΕΔΔΑ, η διαφοροποίηση μεταξύ του τόκου, νομίμου και υπερημερίας, που αφορά τις οφειλές του Δημοσίου και του γενικώς ισχύοντος τόκου, που εφαρμόζεται στις οφειλές των ιδιωτών, μπορεί να δικαιολογηθεί από αποχρώντα λόγο δημόσιου ή γενικού συμφέροντος. **Τέτοιο λόγο δεν αποτελεί το απλό ταμειακό συμφέρον του Δημοσίου, αποτελεί, όμως, η διασφάλιση "της δημοσιονομικής ισορροπίας του Κράτους"**. Εν προκειμένω, η δημοσιονομική ισορροπία του ελληνικού Κράτους, όπως είναι γνωστό, έχει ήδη σοβαρότατα κλονισθεί. Το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος είναι τεράστια, ανερχόμενα σε πρωτοφανή, στην ιστορία των δημόσιων οικονομικών της Χώρας, επίπεδα. Ως εκ τούτου, η αντιμετώπισή τους, λόγω και της διεθνούς συγκυρίας καθώς και των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας και διοίκησης, εκτιμάται ως εξαιρετικά δυσχερής. Τα

πρώτα άμεσα μέτρα, για την εξοικονόμηση πόρων, με μείωση των δημόσιων δαπανών και αύξηση των φορολογικών εσόδων, έλαβε ο νομοθέτης με το ν.3833/2010 " Προστασία της εθνικής οικονομίας-Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης" (ΦΕΚ Α` 40/15.3.2010). Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση, τα μέτρα αυτά είναι ανάλογα προς την άμεση και επιτακτική ανάγκη να προστατευθεί το εθνικό συμφέρον και πρόσφορα, προκειμένου το κράτος να ανταποκριθεί στην ανάγκη μείωσης του υπερβολικού ελλείμματος, όπως ορίζει η Συνθήκη της ΛΕΕ, σύμφωνα και με τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Πράγματι, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με τις αποφάσεις του 2009/415/ΕΚ, 2010/291/ΕΕ, 2010/190/ΕΕ και 2010/182/ΕΕ διαπίστωσε την κατάσταση υπερβολικού ελλείμματος στην Ελλάδα και απηύθυνε σύσταση και προειδοποίηση για τη λήψη άμεσων μέτρων μείωσής του. Ήδη, όμως, από το 2004 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είχε διαπιστώσει την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος και είχε ειδοποιήσει να ληφθούν άμεσα μέτρα για την αντιμετώπιση της ανησυχητικής αυτής κατάστασης (αποφάσεις 2004/917/ΕΚ, 2005/334/ΕΚ, 2005/441/ΕΚ του Συμβουλίου). Με την ψήφιση του ν.3845/2010 " Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Α`65/2010) εφαρμόζεται πρόγραμμα οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής, προκειμένου να επιτευχθεί η μείωση του ελλείμματος, να διασφαλισθεί η δυνατότητα εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους και η αποφυγή της παύσης των πληρωμών του Κράτους, δηλαδή η αποτροπή της οικονομικής κατάρρευσης, με μακροχρόνιες, άκρως δυσμενείς, όχι μόνον οικονομικές και κοινωνικές, αλλά ενδεχομένως και εθνικές επιπτώσεις (βλ. την αιτιολογική έκθεση του ν.3845/2010 και τα προσαρτημένα στο νόμο αυτό Παραρτήματα). Η μείωση, συνεπώς, του δημοσίου χρέους δεν συνιστά έναν απλώς δημοσιονομικό στόχο, αλλά αποτελεί εθνικό διακύβευμα. Και τούτο διότι η δημοσιονομική κρίση έχει, εξαιτίας της πρωτοφανούς διάστασής της, χαρακτήρα εθνικής κρίσης. Επομένως, η διαφοροποίηση, μεταξύ του επιτοκίου που αφορά τις οφειλές του Δημοσίου και του υψηλότερου επιτοκίου που εφαρμόζεται στις οφειλές των ιδιωτών, συνεπαγόμενη τον περιορισμό του κρατικού χρέους, είναι, τουλάχιστον από το 2004, αφότου επισήμως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είχε διαπιστώσει την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος που συνιστούσε απειλή για τη δημοσιονομική ισορροπία της Χώρας, πλήρως δικαιολογημένη. **Και τούτο διότι συμβάλλει στην επίτευξη ενός μείζονος εθνικού συμφέροντος σκοπού, εκείνου της διασφάλισης της δημοσιονομικής ισορροπίας αρχικά, ήδη δε της αποτροπής της οικονομικής κατάρρευσης της Χώρας.** Από τα ανωτέρω εκτεθέντα σαφώς προκύπτει ότι, σύμφωνα με τη νομολογία της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας και του ΕΔΔΑ, από την επίμαχη διαφοροποίηση, με το άρθρο 21 του Κώδικα Νόμων περί δικών του Δημοσίου, των επιτοκίων δεν προκαλείται παραβίαση ούτε της συνταγματικής αρχής της ισότητας, ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ενόψει και της εύλογης σχέσης των επιτοκίων.

[23]. ΑΕΔ 25/2012 (σκέψεις 9 και 10). 9. Επειδή, ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία το Δημόσιο καταβάλλει, με την ιδιότητα του οφειλέτη, τόκο υπερημερίας, το ύψος του οποίου είναι μικρότερο εκείνου που έχουν υποχρέωση να καταβάλλουν οι ιδιώτες ως οφειλέτες, έχει θεσπισθεί ουσιαστικά από το έτος 1877 με τον ν. ΧΛ`/1877 και διατηρήθηκε έως σήμερα. Καθ' όλο αυτό το διάστημα το Ελληνικό Κράτος έχει διέλθει από αλλεπάλληλες σοβαρές δημοσιονομικές κρίσεις, οι οποίες έχουν διαρκέσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Συγκεκριμένα, το έτος 1893 η χώρα κήρυξε στάση πληρωμών και το 1898, μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, ετέθη υπό διεθνή οικονομικό έλεγχο (βλ. σχετικώς τον νόμο ΒΦΙΘ`/1898, ΦΕΚ Α` 28) για την πληρωμή πολεμικής αποζημιώσεως στην Τουρκία και την αποπληρωμή, μεταξύ άλλων, εξωτερικών δανείων, που είχαν συναφθεί το 1833 και μεταξύ των ετών 1881 έως 1893. Η ψήφιση του ν. ΓΤΟΕ`/1909, με τον οποίο θεσπίσθηκε η επίμαχη διάταξη, που επανέλαβε κατά βάση τη διάταξη του άρθρου 1 του ν. ΧΛ`/1877, μειώνοντας, όμως, περαιτέρω, το επιτόκιο για τις οφειλές του Δημοσίου από 8% σε 6%, επηκολούθησε την οικονομική κρίση του 1908 και το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί του Αυγούστου 1909. Ακολούθησαν οι βαλκανικοί πόλεμοι, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, η διεθνής οικονομική κρίση του 1929 και η στάση πληρωμών που κήρυξε η Ελλάδα το 1932. Η επίμαχη διάταξη, όπως είχε περιληφθεί στο κωδικοποιητικό διάταγμα του έτους 1944, παρέμεινε σε ισχύ με τον Εισαγωγικό Νόμο του Αστικού Κώδικα μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, στην περίοδο ενάρξεως των προσπαθειών για την ανασυγκρότηση της χώρας και την αποκατάσταση των καταστροφών. Προς αντιμετώπιση των εκτάκτων αμυντικών αναγκών της χώρας, που δημιουργήθηκαν προς το τέλος της δικτατορίας της περιόδου 1967-1974, επιβλήθηκαν

έκτακτες εισφορές στα εισοδήματα φυσικών και νομικών προσώπων με το ν.δ. 44/1974 (ΦΕΚ Α' 254) και το ν. 257/1976 (ΦΕΚ Α' 26), το δε έτος 1985, προς αντιμετώπιση «της έκτακτης, εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης να ληφθούν μέτρα προστασίας της εθνικής οικονομίας», απαγορεύθηκε έως το τέλος του έτους 1987, με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου της 18ης Οκτωβρίου 1985 (ΦΕΚ Α' 179), η οποία κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 1584/1986 (ΦΕΚ Α' 16), η χορήγηση με οποιονδήποτε τρόπο και για οποιοδήποτε λόγο αυξήσεων των κάθε είδους αποδοχών των εργαζομένων στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Μετά την είσοδο της Ελλάδος στην Ευρωζώνη διαπιστώθηκε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος της χώρας υπερέβησαν τις προβλεπόμενες από το κοινοτικό δίκαιο τιμές αναφοράς για πρώτη φορά το 2003, με συνέπεια να κινηθεί η κατά το δίκαιο αυτό διαδικασία διαπιστώσεως υπερβολικού ελλείμματος με την απόφαση 2004/917/ΕΚ του Συμβουλίου της 5ης Ιουλίου 2004 (ΕΕ L 389/30.12.2004). Η απόφαση αυτή καταργήθηκε με την απόφαση 2007/465/ΕΚ του Συμβουλίου της 5ης Ιουνίου 2007 (ΕΕ L 176/6.7.2007), με την αιτιολογία ότι η κατάσταση υπερβολικού ελλείμματος είχε διορθωθεί, με την απόφαση, όμως, 2009/415/ΕΚ του Συμβουλίου της 27.4.2009 διαπιστώθηκε και πάλι ότι στην Ελλάδα υπάρχει υπερβολικό έλλειμμα. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυξήσεως των δημοσίων εσόδων και μειώσεως του δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας επεβλήθησαν έκτακτες οικονομικές εισφορές στα εισοδήματα φυσικών προσώπων με το άρθρο 18 του ν. 3758/2009 (ΦΕΚ Α' 68) και στα εισοδήματα των νομικών προσώπων με το άρθρο 2 του ν. 3808/2009 (ΦΕΚ Α' 227), καθώς και στη μεγάλη ακίνητη περιουσία φυσικών προσώπων με το άρθρο 3 του τελευταίου αυτού νόμου. Στη συνέχεια, λόγω επιδεινώσεως της καταστάσεως και προς **«αντιμετώπιση των πρωτόγνωρων δυσμενών οικονομικών συνθηκών και της μεγαλύτερης δημοσιονομικής κρίσης των τελευταίων δεκαετιών, η οποία έχει κλονίσει την αξιοπιστία της Χώρας, έχει προκαλέσει μεγάλες δυσκολίες στην προσπάθεια κάλυψης των δανειακών αναγκών της και απειλεί σοβαρά την Εθνική Οικονομία»**, όπως αναφέρεται στη σχετική εισηγητική έκθεση, ελήφθησαν μέτρα με τον ν. 3833/2010 (ΦΕΚ Α' 40), μεταξύ των οποίων αναδρομική μείωση αποδοχών των εργαζομένων στον στενό ή ευρύτερο δημόσιο τομέα, επιβολή έκτακτης εισφοράς επί του εισοδήματος των φυσικών προσώπων, αναστολή προσλήψεων για το έτος 2010 και περιορισμός προσλήψεων για τα έτη 2011 έως και 2013, αύξηση συντελεστών του φόρου προστιθέμενης αξίας και διαφόρων ειδικών φόρων καταναλώσεως και επιβολή νέων φόρων. Λόγω, όμως, περαιτέρω επιδεινώσεως της καταστάσεως, η Ελλάδα προσέφυγε στις 23.4.2010 στον θεσπισθέντα από την Ευρωζώνη μηχανισμό στήριξης για να αποτραπεί η χρεωκοπία της χώρας (βλ. την αιτιολογική έκθεση του ν. 3845/2010, ΦΕΚ Α' 65) και στις 8.5.2010 συνήψε σύμβαση δανειακής διευκολύνσεως με τα κράτη - μέλη της Ευρωζώνης, στις δε 9.5.2010 εγκρίθηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο η χορήγηση σ' αυτήν «Διακανονισμού Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας». Με τον προαναφερθέντα ν. 3845/2010 μειώθηκαν αφενός μεν περαιτέρω οι αποδοχές των υπηρετούντων στον στενό ή ευρύτερο δημόσιο τομέα και αφετέρου συνταξιοδοτικές παροχές χορηγούμενες από οργανισμούς κυρίας ασφαλίσεως, αυξήθηκαν περαιτέρω οι συντελεστές του φόρου προστιθέμενης αξίας και ειδικών φόρων καταναλώσεως και επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά στο εισόδημα των νομικών προσώπων. Στη συνέχεια με τον ν. 3986/2011 «Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015» (ΦΕΚ Α' 152) επεβλήθησαν ειδική εισφορά αλληλεγγύης στο ετήσιο συνολικό εισόδημα των φυσικών προσώπων, οικονομικών ετών 2011-2015 (άρθρο 29), έκτακτη εισφορά στα ποσά της ετήσιας αντικειμενικής δαπάνης που συνάγονται από την κυριότητα ή την κατοχή ορισμένων κινητών και ακινήτων πραγμάτων, όπως τα ποσά αυτά προκύπτουν από τη δήλωση φορολογίας εισοδήματος του οικονομικού έτους 2011, (άρθρο 30) και τέλος επιτηδεύματος σε επιτηδεύματες και ασκούντες ελευθέριο επάγγελμα (άρθρο 31). Περαιτέρω, με το άρθρο 53 παρ. 1 του ν. 4021/2011 (ΦΕΚ Α' 218) επιβλήθηκε για τα έτη 2011 και 2012 «έκτακτο ειδικό τέλος ηλεκτροδοτούμενων δομημένων επιφανειών», η επιβολή του οποίου υπαγορεύθηκε από την επιτακτική ανάγκη να ληφθούν μέτρα έκτακτα και κατεπείγοντος χαρακτήρα, ώστε, παρά την αναθεώρηση (προς τα επάνω) των προβλέψεων για το δημοσιονομικό έλλειμμα, συνεπεία αναθεωρήσεως του βαθμού υφέσεως της ελληνικής οικονομίας, η οποία έχει επιφέρει μείωση των εσόδων, να καταστεί δυνατόν να επιτευχθούν οι τεθέντες δημοσιονομικοί στόχοι μειώσεως του ελλείμματος τόσο για το 2011 όσο και για το 2012. Με το δε ν. 4024/2011 (ΦΕΚ Α' 226) θεσπίσθηκε ενιαίο μισθολόγιο - βαθμολόγιο για τους υπαλλήλους του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, η ανάγκη θεσπίσεως του οποίου προέκυψε, όπως αναφέρεται στη σχετική εισηγητική έκθεση, «από τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει η χώρα» και από την ανάγκη

«εξοικονομήσεως πόρων» και διασφάλισης «δημιουργίας πρωτογενών πλεονασμάτων». Εξάλλου, το Δημόσιο, προς επίρρωση του ισχυρισμού του ότι η διατήρηση της προβλέψεως ειδικώς για τις οφειλές του Δημοσίου επιτοκίου μικρότερου από εκείνο που ισχύει για τις οφειλές των ιδιωτών δικαιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και, ειδικότερα, ότι είναι αναγκαία προς αποφυγή περαιτέρω διαταράξεως της δημοσιονομικής ισορροπίας της χώρας, προβάλλει, με το από 29.5.2012 υπόμνημά του ενώπιον του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, ότι η επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού με μεγαλύτερο επιτόκιο για τις οφειλές του Δημοσίου δεν θα έχει απλά και μόνο «ταμειακές επιπτώσεις», αλλά θα έχει ως συνέπεια την αύξηση του ύψους του δημοσίου χρέους και την, ως εκ τούτου, διατάραξη της εύθραυστης και κινδυνεύουσας «δημοσιονομικής ισορροπίας», λαμβανομένου υπόψη ότι υπάρχουν σε εκκρεμότητα πολλές χιλιάδες υποθέσεις κατά του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, σε πολλές εκ των οποίων ενδεχομένως το Δημόσιο και τα νομικά αυτά πρόσωπα θα ηττηθούν, με συνέπεια, σε περίπτωση εφαρμογής επιτοκίου μεγαλύτερου του 6%, να αυξηθούν ακόμη περισσότερο οι οφειλές τους από τόκους, οι οποίες θα είναι ενδεχομένως καταβλητέες σε χρόνο, κατά τον οποίο δεν θα έχει αποκατασταθεί ακόμη η δημοσιονομική ισορροπία. Σχετικώς δε το Δημόσιο προσκόμισε : 1) Το υπ' αριθ. πρωτ. οικ. 2/85499/0020/28.11.2011 έγγραφο της 20ής Διευθύνσεως Προϋπολογισμού της Γενικής Διευθύνσεως Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, στο οποίο αναφέρεται, μεταξύ άλλων, α) ότι με το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015, το οποίο εγκρίθηκε με τον ν. 3985/2011 (ΦΕΚ Α' 151), αναλήφθηκε συνολική δημοσιονομική προσπάθεια ύψους 28,4 δισ. ευρώ, εκ των οποίων αα) 6,7 δισ. ευρώ αφορούσαν στην πραγματοποίηση παρεμβάσεων το 2011 για την κάλυψη εκείνου του μέρους της δημοσιονομικής αποκλίσεως του έτους 2010 που επηρεάζει το 2011, λόγω της μεγαλύτερης από την αρχικά προβλεπόμενη υφέσεως, καθώς και τους πιθανούς κινδύνους αποκλίσεως αυτών καθ' εαυτών των δημοσιονομικών μεγεθών του 2011 κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού του έτους 2011, ββ) 21,7 δισ. ευρώ αφορούσαν στην πραγματοποίηση παρεμβάσεων στην περίοδο 2012-2015, με σκοπό να μειωθεί το έλλειμμα κατά 14,4 δισ. ευρώ, β) ότι, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος μείωσης του ελλείμματος, όπως προέβλεπε το πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής, τόσο για το 2011 όσο και για το 2012, τον Οκτώβριο 2011 ελήφθησαν πρόσθετα μέτρα ύψους 2,3 δισ. ευρώ για το 2011 και 5 δισ. ευρώ για το 2012 και γ) ότι προβλέφθηκε η εθελοντική ανταλλαγή ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου ύψους περίπου 200.000 εκατ. ευρώ με μείωση της ονομαστικής τους αξίας κατά 50%, δηλαδή κατά 100.000 εκατ. ευρώ περίπου. 2) Το υπ' αριθ. πρωτ. 2/42055/23.5.2012 έγγραφο της Διευθύνσεως Προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης της ανωτέρω Γενικής Διευθύνσεως του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, στο οποίο αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι το Φεβρουάριο 2012 ψηφίστηκε συμπληρωματικός προϋπολογισμός και ελήφθησαν πρόσθετα μέτρα ύψους 3,2 δισ. ευρώ περίπου με σκοπό τη μείωση του ελλείμματος και ότι, στο πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής, προβλέπεται η λήψη πρόσθετων μέτρων ύψους 11,5 δισ. ευρώ για τα έτη 2013 και 2014, ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα για το έτος 2011 ανέρχεται σε 9,1% και το δημόσιο χρέος σε 165,3% του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος και ότι από τα στοιχεία που συλλέγουν οι υπηρεσίες του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους κάθε μήνα προκύπτει ότι το ύψος των ληξιπροθέσμων οφειλών (μετά την παρέλευση 90 ημερών) των φορέων της γενικής κυβέρνησης (που περιλαμβάνει την κεντρική κυβέρνηση, την τοπική αυτοδιοίκηση και τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης) σε τρίτους από 5.731 εκατ. ευρώ την 31.12.2011 διαμορφώθηκαν σε 6.333 εκατ. ευρώ το Μάρτιο του 2012.

10. Επειδή, η θέσπιση και η διατήρηση σε ισχύ για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα (ουσιαστικά από το 1877) ρυθμίσεως, κατά την οποία το καταβαλλόμενο από το Δημόσιο, με την ιδιότητα του οφειλέτη, ποσοστό τόκου υπερημερίας είναι μικρότερο εκείνου που έχουν υποχρέωση να καταβάλλουν οι ιδιώτες οφειλέτες, δικαιολογείται από το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, καθ' όλο το διάστημα αυτό το Ελληνικό Κράτος έχει διέλθει από διαδοχικές σοβαρές δημοσιονομικές κρίσεις, οι οποίες έχουν διαρκέσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα, αλλά και των οποίων οι επιπτώσεις επεκτείνονται και σε περιόδους, κατά τις οποίες η οικονομική κατάσταση βελτιώνεται και οι συγκυρίες είναι ευνοϊκές για την ανάπτυξη της χώρας. Ενόψει τούτου, η κρινόμενη διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα των νόμων περί δικών του Δημοσίου εισάγει επιτρεπτή υπέρ του Δημοσίου προνομιακή μεταχείριση, η οποία αποβλέπει στην ορθή άσκηση της δημοσίας εξουσίας μέσω της διαφυλάξεως της δημοσιονομικής ισορροπίας και της παρουσίας του Κράτους, με σκοπό την εκπλήρωση των, κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, υποχρεώσεων του έναντι των πολιτών, και, ως εκ τούτου, δεν αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, εφόσον, υπό τις ανωτέρω περιστάσεις, η συνταγματική αυτή διάταξη δεν έχει

πεδίο εφαρμογής, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στην όγδοη σκέψη. Ειδικότερα, η θεσπιζόμενη με την ανωτέρω διάταξη του Κώδικα των νόμων περί δικών του Δημοσίου **ρύθμιση, η οποία αποβλέπει στον περιορισμό της αυξήσεως του κρατικού χρέους από τόκους για ληξιπρόθεσμες οφειλές, υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του Κράτους, στην δημιουργία της οποίας συμβάλλουν με την καταβολή φόρων οι φορολογούμενοι πολίτες και στην εξυπηρέτηση των οποίων πρέπει, κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, να αποβλέπει η διαχείριση της εν λόγω περιουσίας, δεδομένου και ότι σε περιόδους σοβαρών δημοσιονομικών κρίσεων, όπως οι προαναφερόμενες, καθίσταται αναγκαία η εξασφάλιση της δυνατότητας υπολογισμού εκ των προτέρων της επιβαρύνσεως του Δημοσίου από τόκους για τις οφειλές του, ώστε να είναι τούτο σε θέση να προβλέψει, με τη μεγαλύτερη, κατά το δυνατόν, ακρίβεια, τις επιπτώσεις από την καθυστέρηση εξόφλησεως των οφειλών του και να προνοήσει για την εξασφάλιση των αναγκαίων εσόδων για την εξόφλησή τους κατά την κατ' έτος κατάρτιση του κρατικού προϋπολογισμού. **Ενόψει δε του σκοπού, στην εξυπηρέτηση του οποίου αποβλέπει η ανωτέρω διάταξη, και λαμβανομένων υπόψη και των συνθηκών που ίσχυσαν καθ' όλη την διάρκεια ισχύος αυτής και εξακολουθούν να ισχύουν, η θέσπιση με αυτήν επιτοκίου 6% για τις οφειλές του Δημοσίου δεν αντίκειται ούτε και προς την κατοχυρωμένη με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας, εφόσον το μέτρο αυτό, που έχει ως σκοπό να περιορίσει τις οφειλές του Δημοσίου από τόκους και, επομένως, να αποτρέψει την αύξηση του κρατικού χρέους, είναι κατάλληλο και δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού. Περαιτέρω, η επίμαχη ρύθμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντίκειται ούτε στην διάταξη της παρ. 5 του άρθρου 4 του Συντάγματος, κατά την οποία «οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη ανάλογα με τις δυνάμεις τους».».****

[24]. ΟΛΣΤΕ 2114/2014 (σκέψη 9) Επειδή, με την υπ' αριθ. 25/2012 απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου κρίθηκε ότι η θέσπιση (με το ν. ΧΛ'/1877, Α' 47 και το ν. ΓΤΟΕ'/1909, Α' 240) και η διατήρηση σε ισχύ, για μεγάλο χρονικό διάστημα (ουσιαστικά από το 1877), ρυθμίσεως, κατά την οποία το καταβαλλόμενο από το Δημόσιο, με την ιδιότητα του οφειλέτου, ποσοστό τόκου υπερημερίας είναι μικρότερο εκείνου που έχουν υποχρέωση να καταβάλλουν οι ιδιώτες οφειλέτες, δικαιολογείται από το γεγονός ότι, καθ' όλο το διάστημα αυτό, το Ελληνικό Κράτος έχει διέλθει από διαδοχικές, σοβαρές, δημοσιονομικές κρίσεις, οι οποίες έχουν διαρκέσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα και των οποίων οι επιπτώσεις επεκτείνονται και σε περιόδους, κατά τις οποίες η οικονομική κατάσταση βελτιώνεται και οι συγκυρίες είναι ευνοϊκές για την ανάπτυξη της χώρας. Ενόψει τούτου, το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο έλαβε υπόψη αυτεπαγγέλτως, ως κοινώς γνωστά, ιστορικά γεγονότα, και αξιολόγησε τα στοιχεία που προσκομίστηκαν από το Δημόσιο σχετικά με την εύθραυστη και κινδυνεύουσα δημοσιονομική ισορροπία του, προκειμένου να διαμορφώσει την κρίση αυτή, και δέχθηκε, μεταξύ άλλων, ότι η διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα των νόμων περί δικών του Δημοσίου εισάγει επιτρεπτή υπέρ του Δημοσίου προνομιακή μεταχείριση, καθόσον, και μεν δεν ανάγεται αμέσως στην άσκηση δημοσίας εξουσίας, όμως, αποβλέπει στην ορθή άσκηση αυτής, μέσω της διαφυλάξεως της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του Κράτους, με σκοπό την εκπλήρωση των, κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, υποχρεώσεών του έναντι των πολιτών. Ως εκ τούτου, η ως άνω διάταξη δεν αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, με το οποίο ορίζεται ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», εφόσον, υπό τις ανωτέρω περιστάσεις, η συνταγματική αυτή διάταξη δεν έχει πεδίο εφαρμογής. Ειδικότερα, η εν λόγω διάταξη νόμου, η οποία αποβλέπει στον περιορισμό της αυξήσεως του κρατικού χρέους από τόκους για ληξιπρόθεσμες οφειλές, **υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του Κράτους, στη δημιουργία της οποίας συμβάλλουν με την καταβολή φόρων οι φορολογούμενοι πολίτες και στην εξυπηρέτηση των οποίων πρέπει, κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, να αποβλέπει η διαχείριση της εν λόγω περιουσίας, δεδομένου και ότι, σε περιόδους σοβαρών δημοσιονομικών κρίσεων, καθίσταται αναγκαία η εξασφάλιση της δυνατότητας υπολογισμού εκ των προτέρων της επιβαρύνσεως του Δημοσίου από τόκους για τις οφειλές του, ώστε να είναι τούτο σε θέση να προβλέψει, με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια, τις επιπτώσεις από την καθυστέρηση εξόφλησης των οφειλών του και να προνοήσει για την εξασφάλιση των αναγκαίων εσόδων για την εξόφλησή τους κατά την κατ' έτος κατάρτιση του κρατικού προϋπολογισμού.**

[25]. Το ΕΔΔΑ απέρριψε τις προσφυγές δικηγόρου με σχέση ιδιωτικού δικαίου με το Συνήγορο του Πολίτη και της ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδα, σχετικά με την περικοπή αποδοχών και επιδομάτων δημοσίων υπαλλήλων, που έγινε με βάση το ν. 3833/2010, το ν. 3845/2010 και το ν. 3847/2010 (πρώτο μνημόνιο), κρίνοντας ότι δεν συντρέχει παραβίαση του δικαιώματος στην περιουσία. Στην κρίση του βάρυνε ιδιαίτερως η ΟΛΣΤΕ 668/2012 και, ιδίως, η κρίση της το ότι οι περικοπές έγιναν για την άμεση αντιμετώπιση της διαπιστωθείσας από το νομοθέτη οξείας δημοσιονομικής κρίσης κ.λ.π. (βλ. σκέψεις 12, 36, 37, 38, 39 και 44 της απόφασης του ΕΔΔΑ).

[26]. Αντιθέτως, με την ΣΤΕ 1906/2014 (που αφορά την ΕΥΔΑΠ), κρίθηκε ότι η παροχή υπηρεσιών κοινής ωφελείας, όπως υδρεύσεως και αποχετεύσεως, δεν συνιστά δραστηριότητα αναπόσπαστη από τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας και ότι με την προσβαλλόμενη πράξη η ΕΥΔΑΠ ιδιωτικοποιείται όχι μόνον τύποις, αλλά και κατ' ουσίαν, μετατρέπόμενη σε ιδιωτική επιχείρηση, μετά την αποξένωση του Ελληνικού Δημοσίου από την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας, κατά παράβαση των άρθρων 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος.

[27]. Αντίθετα, με τις ΟΛΣΤΕ 2192, 2193, 2194, 2195, 2196/2014 κρίθηκαν αντισυνταγματικές οι περικοπές αποδοχών ειδικού μισθολογίου ενόπλων δυνάμεων, αστυνομικών κ.λ.π.

[28]. Πικραμμένος Παναγιώτης «Δημόσιο δίκαιο σε έκτακτες συνθήκες από την οπτική της ακυρωτικής διοικητικής διαδικασίας», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2643 – 2647

[29]. Άρθρο 48 του Συντάγματος του 1975

«1. Σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή, με απόφαση της, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει σε εφαρμογή, σε ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της, το νόμο για την κατάσταση πολιορκίας, συνιστά εξαιρετικά δικαστήρια και αναστέλλει την ισχύ του συνόλου ή μέρους των διατάξεων των άρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11, 12 παράγραφοι 1 έως και 4, 14, 19, 22 παράγραφος 3, 23, 96 παράγραφος 4 και 97. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δημοσιεύει την απόφαση της Βουλής.

Με την απόφαση της Βουλής ορίζεται η διάρκεια ισχύος των επιβαλλόμενων μέτρων, η οποία δεν μπορεί να υπερβεί τις δεκαπέντε ημέρες.

2. Σε περίπτωση απουσίας της Βουλής ή αν συντρέχει αντικειμενική αδυναμία να συγκληθεί εγκαίρως, τα μέτρα της προηγούμενης παραγράφου λαμβάνονται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Το διάταγμα υποβάλλεται από την Κυβέρνηση στη Βουλή για έγκριση μόλις καταστεί δυνατή η σύγκληση της, ακόμη και αν έληξε η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί, και πάντως μέσα σε δεκαπέντε ημέρες το αργότερο.

3. Η διάρκεια των κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρων μπορεί να παρατείνεται ανά δεκαπενθήμερο μόνο με προηγούμενη απόφαση της Βουλής, η οποία συγκαλείται ακόμη και αν έχει λήξει η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί.

4. Τα κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρα αίρονται αυτοδικαίως με τη λήξη των προθεσμιών που προβλέπονται στις παραγράφους 1, 2 και 3, εφόσον δεν παρατείνονται με απόφαση της Βουλής, και σε κάθε περίπτωση με τη λήξη του πολέμου, εφόσον είχαν επιβληθεί εξαιτίας πολέμου.

5. Αφότου αρχίσουν να ισχύουν τα μέτρα των προηγούμενων παραγράφων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, μπορεί να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ανάγκες ή για να αποκατασταθεί ταχύτερα η λειτουργία των συνταγματικών θεσμών. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται για κύρωση στη

Βουλή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από τη σύγκληση της σε σύνοδο και παύουν να ισχύουν στο εξής, αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις παραπάνω προθεσμίες ή δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες αφότου υποβλήθηκαν.

6. Οι κατά τις παραγράφους 2 και 3 αποφάσεις της Βουλής λαμβάνονται με την πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των βουλευτών και η κατά την παράγραφο 1 απόφαση με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Η Βουλή αποφασίζει σε μία μόνο συνεδρίαση.

7. Σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των μέτρων κατάστασης ανάγκης, τα οποία λαμβάνονται κατά το άρθρο αυτό, ισχύουν αυτοδικαίως οι διατάξεις των άρθρων 61 και 62 του Συντάγματος, ακόμη και αν διαλύθηκε η Βουλή ή έληξε η βουλευτική περίοδος».

[30]. Και οι 4 χρεωκοπίες ήταν λόγω κρίσεων χρέους. Η 1^η χρεωκοπία το 1827, επί Ιωάννη Καποδίστρια, για τα «δάνεια της ανεξαρτησίας» του 1824 και του 1825, η 2^η χρεωκοπία το 1834 επί Όθωνα, για τα «βαυαρικά δάνεια», ήτοι το δάνειο των 60 εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων του 1833 από τους Ρότσιλντ (για τα δάνεια της ανεξαρτησίας και τα βαυαρικά βλ. Ανδρ. Μιχ. Ανδρεάδου «Ιστορία των Εθνικών Δανείων», εκδ. 1904), η 3^η χρεωκοπία το 1893, επί Χαριλάου Τρικούπη, για τα δάνεια της περιόδου από το 1879 έως το 1890 για τα έργα υποδομής (σιδηρόδρομος, διώρυγα Ισθμού κλπ), στα οποία εκχωρείται το 40 έως 50% των εσόδων του κράτους και η 4^η το 1932, επί Ελευθερίου Βενιζέλου για τα δάνεια της «χρυσής δραχμής», όπου το 43% του προϋπολογισμού πήγαινε για τόκους και χρεωλύσια και ενώ η Ελλάδα τελούσε υπό τον έλεγχο του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (Δ.Ο.Ε.) και της Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κοινωνίας των Εθνών (για την 3^η και 4^η χρεωκοπία βλ. Ιστορία των Ελλήνων και Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, της Εκδοτικής Αθηνών και του Παπαρηγόπουλου), .

[31] Foulquier Norbert «La théorie des circonstances exceptionnelles»

[32] CE 28.6.1918 HEYRIES και CE 28.2.1919 Dames Dol et Laurent του Conseil d'Etat

<http://www.conseil-etat.fr/Decisions-Avis-Publications/Decisions/Les-decisions-les-plus-importantes-du-Conseil-d-Etat/28-juin-1918-Heyries>
<https://fr.scribd.com/doc/53631743/Commentaire-Dame-Dol-Et-Laurent>

A.L.A. Schechter Poultry Corporation vs United States (295 U.S. 495, 1935)

(<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/295/495/case.html>),

Prize Cases (67 US, 2 Black, 635, 1863) του Supreme Court of USA

(<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/67/635/case.html>)

[33] Βυθούλας Πέτρος «Η θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», σελ. 71 επ.

[34].Βλ. σχετ. μειοψηφίες στη ΣΤΕ 668/2012 και Π. Λαζαράτου «Δημοσιονομικό συμφέρον και δίκαιο της ανάγκης»

[35].Αριστόβουλος Μάνεσης «Περί Αναγκαστικών Νόμων. Αι εξαιρετικά νομοθετικά αρμοδιότητες της εκτελεστικής εξουσίας»

[36].Giorgio Agamben : «De l'État de droit à l'État de sécurité», άρθρο στην εφημερίδα «Le Monde » της 23.12.2015

[37]. Max Weber «Οικονομία και Κοινωνία», Τσίρος Νικόλαος «Η Ανάδυση του πολιτικού στοιχείου στην κοινωνιολογία του Max Weber» : όπου η νομιμοποίηση στο πολιτικό, δικαιοπαγωγικό πεδίο διαχωρίζεται σε νομική, χαρισματική και παραδοσιακή. Εδώ ενδιαφέρει η χαρισματική. Σε νομικό πεδίο, έχουμε τρεις τύπους διοικητικής νομολογίας, την τυπική, εργαλειακή και αξιολογική.

[38]. Φώτης Λεπίδας «Η Οικονομική κρίση ως κρίση του Δικαίου ή το Δίκαιο ως στοιχείο της Οικονομικής Κρίσης. Από το «Δίκαιο» στο «Δίκαιο της ανάγκης» ή «Δίκαιο εξαιρετικών περιστάσεων»

[39]. Ως αποφασιστική εν προκειμένω, νοείται εκείνη που στηρίζεται αποκλειστικά στην απόφαση του Κυβερνητικού Κράτους, από το απλό και μόνο γεγονός ότι μια απόφαση ελήφθη. Το αν αυτή θα επικυρωθεί από το κοινοβούλιο έχει δευτερεύουσα αξία, δεδομένου ότι δεν λαμβάνονται σε αυτό πραγματικά οι σημαντικές αποφάσεις.

Βλ. και θεωρητική αντιπαράθεση του Κέλσεν (ο ρόλος του θεματοφύλακα του Συντάγματος ανήκει σε Συνταγματικό Δικαστήριο) και του Καρλ Σμιτ (ο ρόλος του θεματοφύλακα του Συντάγματος έπρεπε να ανατίθεται στον Αρχηγό του Κράτους)

[40]. Levinson Sanford and Jack M. Balkin «Constitutional Dictatorship: Its Dangers and its Design» 1-1-2010, Yale Law School

[41]. «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής», Εκδ. Πλέθρον, 2011

Ενδεικτική ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ (κατ' αλφαβητική σειρά των συγγραφέων)

Agamben Giorgio «Κατάσταση Εξάιρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπεται την εξαίρεση σε κανόνα». Μετάφραση Μαρία Οικονομίδου, εκδ. Πατάκης 2006

Του ιδίου «Homo Sacer» Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή, Μετάφραση Παναγιώτης Τσιαμουράς, Εκδ. Scripta

Foucault Michel «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής», Εκδ. Πλέθρον, 2011

Fouquier Norbert (Professeur à l'École de Droit de la Sorbonne, Codirecteur du SERDEAUT) «La théorie des circonstances exceptionnelles» Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne

Le Berre Christophe «Etat de necessite et droit du marche»

Levinson Sanford and Jack M. Balkin «Constitutional Dictatorship: Its Dangers and its Design» 1-1-2010, Yale Law School

Nomi Claire Lazar (Yale University) "States of Emergency in Liberal Democracies" Edited by Cambridge University Press, 2009

Rubenstein David «Roman Roots for an Imperial Presidency: Revisiting Clinton Rossiter's 1948 'Constitutional Dictatorship: Crisis Government in the Modern Democracies'»

Saint-Bonnet Francois «L'etat d' exception et la qualification juridique» (Universtite Pantheon Assas)

Schmitt Carl «Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας», Εκδ. Λεβιάθαν, 1994

Weber Max «Οικονομία και Κοινωνία» (Πρώτος τόμος) Κοινωνιολογικές έννοιες, Εκδ. Σαββάλας, 2005

Αϊβαζόγλου Δέσποινα, Μαρία Αλεξοπούλου, Ιωάννης Αποστολάκης, Στυλιανή - Ειρήνη Βέτσικα «Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και η εξέλιξη της νομολογίας υπό το πρίσμα των πρόσφατων νομολογιακών εξελίξεων», Διοικητική Δίκη 2015, σελ. 495 - 516

Αγγελοπούλου Όλγα «Ο "πυρήνας του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος" ως όριο στις περικοπές συντάξεων. Σχόλιο στις αποφάσεις 2287/2015 και 2288/2015 της Ολομέλειας του Συμβουλίου Επικρατείας». ΕΔΚΑ 2015, σελ. 450 – 465

Αντωνίου Θεοδώρα «Η απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας για το Μνημόνιο – Μια ευρωπαϊκή υπόθεση χωρίς ευρωπαϊκή προσέγγιση», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 197 - 222

Βυθούκας Πέτρος «Η θεωρία των εξαιρετικών περιστάσεων και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Αθήνα 1980

Γεωργιάδου Άννα «Η ρύθμιση των Έκτακτων Περιστάσεων στο Σύνταγμα του 1985», εκδ. Σάκκουλα, 1985

Δεκλερής Μιχαήλ Εισαγωγή-Επιμέλεια στη «Συστημική Θεωρία. Ελληνική Όμας Συστημάτων», Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1981

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (Δ.Σ.Α.) Η δίκη του μνημονίου, εκδ. 2011

Εμμανουηλίδης Δημήτριος, Σκανδάλη Μαρίνα «Το δημοσιονομικό συμφέρον και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2762 – 2778

Καββαδά Δήμητρα – Οικονόμου Μιχαήλ «Οικονομική κρίση: μία νέα θεώρηση του ρόλου του Κράτους και του οικονομικού Συντάγματος;», <http://www.constitutionalism.gr>

Καϊδατζής Ακρίτας «'Μεγάλη Πολιτική' και ασθενής δικαστικός έλεγχος. Συνταγματικά ζητήματα και ζητήματα συνταγματικότητας στο 'Μνημόνιο'», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 259 – 292
Του ιδίου «A typology of the constitutional limitations on privatization»
www.constitutionalism.gr

Καλτσώνης Δημήτρης «Η επιβολή ξένων δικαιοϊκών προτύπων-Η περίπτωση του μνημονίου», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 245 – 258

Καραμανώφ Μαρία «Τα όρια των ιδιωτικοποιήσεων. Βιώσιμο Κράτος & Δημόσια Κτήση», εκδ. Επιμελητήριο Περιβάλλοντος & Βιωσιμότητας, 2010

Καρέλος Λάμπρος «Νομική φύση και υποχρέωση νομοθετικής κύρωσης του Μνημονίου», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2709 - 2724

Κασιμάτης Γιώργος «Τα αντισυνταγματικά μέτρα των δανειακών συμβάσεων. Οι βασικές θέσεις της απόφασης 66/2012 της Ολομέλειας του ΣΤΕ», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2648 – 2678

Του ιδίου «Οι παράνομες συμβάσεις δανεισμού της Ελλάδας», Εκδ. Λιβάνη, 2012

Κατρούγκαλος Γιώργος «Το Συμβούλιο της Επικρατείας και το δεύτερο «παρασύνταγμα»», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 171 - 194

Λαζαράτος Πάνος «Δημοσιονομικό συμφέρον και δίκαιο της ανάγκης», Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου 8-9/2013, σελ. 686 – 692

Λεπίδας Φώτης «Η Οικονομική κρίση ως κρίση του Δικαίου ή το Δίκαιο ως στοιχείο της Οικονομικής Κρίσης. Από το «Δίκαιο» στο «Δίκαιο της ανάγκης» ή «Δίκαιο εξαιρετικών περιστάσεων»

Λιναρίτης Ιωάννης «Ζητήματα από την αντικατάσταση των άυλων ομολογιακών τίτλων του Δημοσίου. Παρατηρήσεις στις αποφάσεις ΣΤΕ Ολ 116 & 1117/2014», Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, 2/2014, σελ. 212 - 225

Μακρυδημήτρης Αντώνης, Πραβιτά Μαρία-Ηλιάνα, Ρασούλης Αλκιβιάδης, Γκότσης Νικόλαος «Το Μνημόνιο στην ελληνική έννομη τάξη και η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 149 – 170

Μάνεσης Αριστόβουλος «Περί Αναγκαστικών Νόμων. Αι εξαιρετικά νομοθετικά αρμοδιότητες της εκτελεστικής εξουσίας», Εκδ. Οίκος «Το Νομικόν» Νικ. Α. Σάκκουλα, 1953

Μαντζούφας Παναγιώτης «Οικονομική κρίση και Σύνταγμα», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 223 – 232

Του ιδίου «Οικονομική κρίση και Σύνταγμα. Συνταγματικές και ενωσιακές διαστάσεις της οικονομικής κρίσης στο ελληνικό παράδειγμα. Μορφές και τεχνικές δικαστικού ελέγχου των εφαρμοστικών νόμων των μνημονίων στο πεδίο των δικαιωμάτων», εκδ. Σάκουλα, 2014

Μαριάς Επαμεινώνδας «Η δανειακή σύμβαση Ελλάδας-κρατών Ευρωζώνης υπό το πρίσμα των θεσμών και του δικαίου της ΕΕ», Νομικό Βήμα 2010, σελ. 2204 – 2222

Μεταξάς Αντώνης «Ο 'επαπειλούμενος' δικανικός και κοινοβουλευτικός λόγος – Σκέψεις για την ανάγκη συγκρότησης μιας ευρωπαϊκής 'συνταγματικής ταυτότητας'», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 293 – 314

Μποτόπουλος Κώστας «Κοινός νούς και κενά σημεία στην «απόφαση του Μνημονίου», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 233 – 244

Πανάγος Θεόδωρος «Η κατάσταση των εξαιρετικών περιστάσεων και η νομολογιακή τους προσέγγιση», Το Σύνταγμα 2012, σελ. 455 – 473

Παπαδημητρίου Γεώργιος «Η αργόσυρτη πορεία προς την ευρωπαϊκή ομοσπονδίαση», εκδ. Σάκκουλας, 1997

Παπαδημητρίου Στυλιανός – Μηλιαράκης Κώστας «Η συνταγματικότητα της διαφοροποίησης του τόκου υπερημερίας για οφειλές του Δημοσίου και του αντίστοιχου για οφειλές των ιδιωτών. Η έννοια του υπέρτατου εθνικού συμφέροντος. Σχόλιο επί της υπ' αριθμόν 1620/2011 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας [Τμήμα ΣΤ]», Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας 2012, σελ. 3 – 15

Παπανικολάου Κυριάκος «Συνταγματισμός και Κυριαρχία. Αναζητώντας τη συνταγματική εγκυρότητα του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Η ερμηνεία του άρθρου 28 Ελλ.Σ., Το Σύνταγμα 2001, σελ. 275 – 314

Παραράς Πέτρος «Αι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ερμηνεία του άρθρου 44 παρ. 1 του Συντάγματος», Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1981

Παυλόπουλος Αναστάσιος «Ποιά προστασία των δικαιωμάτων σε περίοδο οικονομικής κρίσης;», Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου, έτος 8^ο, σελ. 754 – 763

Πετρόγλου Αθηνά «Η συνταγματικότητα των περικοπών των συντάξεων σε περιόδους οικονομικής κρίσης, κατά τη νομολογία της Ολομέλειας του Συμβουλίου Επικρατείας και του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, Επιθεώρησης Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, τεύχος 6/637/2012, σελ. 900 – 907

Της ίδιας «Η δικαστική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων επί παρατεινόμενης οικονομικής κρίσης και συνεχιζόμενων περικοπών αποδοχών και συντάξεων», Επιθεώρησης Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, τεύχος 2/644/2014, σελ. 268 – 273

Πικής Μ. Γεώργιος Ομιλία της 15-12-2010, για τα «Πενήντα χρόνια συνταγματικής δικαιοσύνης» στην Κύπρο

Πικραμμένος Παναγιώτης «Δημόσιο δίκαιο σε έκτακτες συνθήκες από την οπτική της ακυρωτικής διοικητικής διαδικασίας», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2643 – 2647

Τραυλός-Τζανετάτος Δημήτρης ««Κατάσταση ανάγκης», δημόσιο συμφέρον και έλεγχος συνταγματικότητας. Με αφορμή την 2307/2014 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 74^{ος}, Τεύχος 1, Έτος 2015, σελ. 5 – 38

Τσίρος Νικόλαος «Η Ανάδυση του πολιτικού στοιχείου στην κοινωνιολογία του Max Weber», Εκδ. Παπαζήσης, 2014

Φώτος Κωνσταντίνος «Έκτακτες Περιστάσεις και Δικαιοσύνη. Όψεις της σύγκρουσης μεταξύ εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας σε περιόδους κρίσεων», Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας 2014, σελ. 1363 - 1385

Χρυσόγονος Κώστας – Καϊδατζής Ακρίτας «Η μάταιη θυσία της Ιφιγένειας. Οριοθέτηση εισαγωγικών σκέψεων για την αντισυνταγματικότητα του ν. 4093/2012 για το Μεσοπρόθεσμο και τα μέτρα εφαρμογής του», Νομικό Βήμα 2012, σελ. 2682 - 2708

